



บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์ กับผู้เรียน เป็นเป้าหมายหนึ่งในการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยของบรรดานักการศึกษา นักสังคมศึกษา และนักจิตวิทยาการศึกษา ตลอดจนระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีความพยายามที่จะวัดความคิดเห็นในบางลักษณะของผู้เรียนที่มีต่อผู้สอน ตลอดจนจัดให้มีการประเมินการสอนของอาจารย์ โดยผู้เรียน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ผลจากการศึกษาวิจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นข้อมูลป้อนกลับให้อาจารย์และผู้บริหาร เพื่อประกอบการพิจารณาจัดการเรียนการสอน ให้ได้ผลตามเป้าหมายของการศึกษาที่ได้ตั้งไว้ ในการศึกษา เรื่อง การเปรียบเทียบลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์ตามความคิดเห็นของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีลักษณะเชิงลิตภัณฑ์ต่างกันนี้ เป็นความพยายามอีกประการหนึ่ง เพื่อจะศึกษาถึงลักษณะของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาและความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่ออาจารย์ผู้สอน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยในฐานะต่าง ๆ ลักษณะและบทบาทของอาจารย์ในฐานะผู้สอน ลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลักษณะของนิสิตนักศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะเชิงลิตภัณฑ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

บทบาทและหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัย

เมื่อกล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัย หรืออาจารย์ในสถาบันระดับอุดมศึกษา โดยทั่วไป จะเห็นว่า อาจารย์มีหน้าที่สำคัญ ๓ ประการ คือ การสอน การวิจัย และการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน นอกเหนือไปจากหน้าที่หลัก ๓ ประการดังกล่าวแล้ว จากรายงานของคณะกรรมการการสอนในระดับอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา (American Council on Education) เรื่อง นโยบาย และการดำเนินงานเกี่ยวกับการประเมินอาจารย์ของสหรัฐ ได้จำแนกงานต่าง ๆ ของอาจารย์มหาวิทยาลัยไว้หลายประการ งานที่สำคัญ คือ การสอนในห้องเรียน การให้คำปรึกษาแก่นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา การให้คำปรึกษานักศึกษาเกียรตินิยม งานวิจัย งานเขียนตำรา เขียนบทความ การให้บริการ

ชุมชน การเป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานภายนอก กิจกรรมของสมาคมวิชาชีพ การให้คำปรึกษาแก่นักศึกษา การเข้าร่วมเป็นกรรมการ นอกจากนี้เป็นเรื่องความสามารถและความสนใจส่วนตัวอื่น ๆ ของอาจารย์ (Gustad 1961 : 7) กิจกรรมหรือหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัย มีหลายประการ ครอบคลุมกิจกรรมหลายด้านดังกล่าวแล้ว อาจารย์แต่ละคนจะมีความสนใจในงานในหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ไม่เท่ากัน อาจารย์บางคนสนใจงานวิจัยมาก สนใจหน้าที่การสอนน้อย อาจารย์บางคนสนใจงานในหน้าที่การสอน แต่ไม่ชอบการวิจัยค้นคว้า อาจารย์บางคนอาจสนใจเป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานภายนอก มากกว่างานในหน้าที่อื่น ๆ ความสนใจที่แตกต่างกัน เหล่านี้ทำให้อาจารย์แตกต่างกันไปในอีกลักษณะหนึ่งด้วย

สตาร์ทอัพ (Startup 1979 : 7) กล่าวว่า จากการศึกษาของฮาลเซย์และโทร (Halsey and Trow 1971 : 278) พบว่า อาจารย์ร้อยละ ๑๐ สนใจในการวิจัยอย่างมาก ร้อยละ ๔๔ สนใจทั้งงานสอน และงานวิจัย แต่มีแนวโน้มไปทางด้านงานวิจัย ร้อยละ ๓๖ สนใจหนักไปเ็นหน้าที่การสอน ภาระหน้าที่ของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยของไทยเรา จะไม่แตกต่างกันไปจากหน้าที่ของอาจารย์ในประเทศตะวันตก เช่น การวิเคราะห์ ภาระงานของอาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ (วิไลวรรณ พิธิยานุวัฒน์ และคณะ ๒๕๒๔ : ๑๒) ปรากฏว่า เมื่อแบ่งภาระงานของอาจารย์เป็น ๖ ด้าน คือ งานสอน งานวิจัย งานวิชาการ งานบริหาร งานบริการวิชาการ และงานอื่น ๆ ถ้ารวมการทำงานของอาจารย์ทั้งในเวลาและนอกเวลาราชการแล้ว อาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้เวลาในด้านวิชาการมากที่สุด คือ ร้อยละ ๓๒ รองลงไปคืองานด้านการสอนร้อยละ ๒๗ งานบริหารร้อยละ ๑๔ งานวิจัยร้อยละ ๑๑ งานบริการวิชาการร้อยละ ๖ และงานอื่น ๆ อีกร้อยละ ๖ ตามลำดับ แต่ถ้าหากพิจารณาเฉพาะการทำงานในเวลาราชการของอาจารย์แล้ว ปรากฏว่า อาจารย์ใช้เวลาราชการส่วนใหญ่ไปในเรื่องเกี่ยวกับการสอน ถึงร้อยละ ๓๑ งานวิชาการร้อยละ ๒๔ งานบริหารร้อยละ ๒๐ งานวิจัยร้อยละ ๑๐ งานอื่น ๆ ร้อยละ ๖ และงานบริการทางวิชาการร้อยละ ๕

ในบรรดางานในหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ อาจารย์มหาวิทยาลัยต้องพยายามหาเวลาทำงานทั้งหลายนี้ได้ดีที่สุด และในอาชีพอาจารย์มหาวิทยาลัย งานสอนเป็นงานหลักที่สำคัญที่สุด และเป็นแหล่งที่มาของความพึงพอใจส่วนตัวในชีวิตของอาจารย์ส่วนใหญ่ (Wilson and Others 1974 : 10) และแม้ว่าอาจารย์ส่วนมากจะแสดงความสนใจในกิจกรรมทางวิชาการอื่น ๆ เช่น การให้บริการทางวิชาการต่อสังคม การบริหาร การให้คำปรึกษาหน่วยงานภาย

นอก บทบาทในเรื่องการสอนยังคงเป็นศูนย์กลางในชีวิตของอาจารย์มหาวิทยาลัย อาจารย์มหาวิทยาลัยต้องการเป็นครูที่ดี เป็นที่ยอมรับของนักศึกษาและเพื่อนร่วมงานอีกด้วย

บทบาทของอาจารย์ในฐานะผู้สอน

ในฐานะครู อาจารย์มีอิทธิพลต่อผู้เรียนหลายทาง คือ เป็นตัวแทนที่จะให้สาระในแต่ละสาขาวิชา เป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจ ซึ่งผลักดันให้นักศึกษาดำเนินกิจกรรมทางปัญญา กับผู้เรียนบางคน ผู้สอนอาจสนับสนุนให้กำลังใจ จนเป็นแรงบันดาลใจที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจภายใน ในการที่จะเรียนรู้ การที่จะรู้จักตนเอง อาจารย์จะเป็นผู้ให้กำลังใจ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง มั่นใจในความสามารถของตน ช่วยชี้สิ่งที่ขาดตกบกพร่องในความรู้ ทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียน ช่วยแก้ไข แนะนำ อาจารย์อาจเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ค่านิยมในตัวของนักศึกษาอย่างสิ้นเชิง หรือเป็นผู้ส่งเสริมค่านิยม ทศนคติที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนให้พัฒนาขึ้น อาจารย์อาจมีส่วนช่วยให้นักศึกษา พัฒนาศักยภาพของตนเอง อาจารย์อาจมีบทบาทที่เป็นแบบอย่างให้กับนักศึกษา ทำให้นักศึกษาค้นพบและรู้จักตัวเอง ในฐานะที่เป็นแบบอย่างนี้ นักศึกษาอาจต้องการความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใกล้ชิดกับอาจารย์ หรือในกรณีหนึ่งนักศึกษาอาจเลือกอาจารย์เป็นแบบอย่างโดยอยู่ห่าง ๆ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาเป็นเรื่องสำคัญที่นักการศึกษาให้ความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้า (Feldman and Newcomb 1970)

ในหน้าที่การสอนอาจารย์จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในตัวผู้เรียน มีทักษะและความสามารถหลาย ๆ ประการ วิแกนต์ (Weigand 1977 : 1) กล่าวว่าอาจารย์จำเป็นต้องมีทักษะในเรื่องต่าง ๆ คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านการวัดและประเมินผลผู้เรียน ทักษะในการจัดลำดับเนื้อหาในการสอน ทักษะในการถามคำถาม ทักษะในการเสริมแรงจูงใจ ทักษะในการกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และทักษะในการประเมินลำดับขั้นพัฒนาการของผู้เรียนเช่นเดียวกับที่อาร์มสตรอง (Armstrong 1973 : 51) เห็นว่าอาจารย์ควรมีความสามารถในการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาไป ตามเป้าหมายที่วางไว้ อาจารย์ควรเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในลักษณะของการเรียนรู้ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนการสอน มีความสามารถในการจัดกิจกรรมและสภาพของการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสภาพของสังคม รู้จักเทคนิค และวิธีการวัดผลที่ดี สามารถนำมาใช้ประกอบในการปรับปรุงการเรียนการสอน มีเทคนิคการสอนที่ทำให้ผู้เรียน

เกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว นอกไปจากนี้ อาจารย์ยังควรให้ความสนใจในการประเมิน การสอนของตนเอง และสนใจผู้เรียนเป็นรายบุคคล

ในการสอนในชั้นเรียน มานและคณะ (Mann and others อ้างใน เมืองทอง เขมมณี ๒๕๒๓ : ๑๗๔ - ๑๘๐) กล่าวว่า บทบาทของผู้สอนจะเป็น ๖ ลักษณะด้วยกันคือ

๑. บทบาทในฐานะผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านวิชาที่ตนสอน ซึ่งทำให้ทั้งผู้สอน และผู้เรียน เห็นว่ามีประโยชน์และคุ้มค่าในการที่จะใช้ความรู้ ประสบการณ์ ความฉลาดที่แต่ละคนมีอยู่ในการ เรียนการสอนร่วมกัน
๒. บทบาทในฐานะผู้มีอำนาจหน้าที่เป็นทางการในวงการศึกษาตามทัศนคติของ สังคม อาจารย์ไม่เพียงแต่มีหน้าที่สอน หากแต่มีอำนาจที่จะควบคุม และ ประเมินผลผู้เรียนอย่างยุติธรรม ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษามาตรฐานของการศึกษา
๓. ผู้สอนในฐานะตัวแทนของสังคม อาจารย์จะเป็นตัวแทนทางวิชาการ หรือวิชาชีพ ในสาขาของตน โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับค่านิยม และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตทาง วิชาชีพ
๔. ผู้สอนในฐานะผู้ช่วยเหลืออำนวยความสะดวก ผู้สอนแบบนี้ จะ เป็นผู้ช่วยจัด อำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการ เรียนรู้
๕. ผู้สอนในฐานะบุคคลตัวอย่างในอุดมคติ ผู้เรียนจะใช้ผู้สอนแบบนี้ เป็นตัวอย่าง ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้บรรลุอุดมคติของตน ซึ่งมักจะมีข้อจำกัด เพราะผู้สอนบางคนเท่านั้น จะเป็นตัวอย่างตามอุดมคติได้ หรือเป็นได้บางเวลา หรือบางส่วนทั้งนั้น
๖. ผู้สอนในฐานะปฏิชนธรรมดา ผู้สอนแบบนี้มุ่งสร้าง ความสัมพันธ์กับผู้เรียนอย่าง สนิทสนม ทั้งผู้เรียนและผู้สอนจะมีความเชื่อถือไว้วางใจกันพอที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดย เสรี ไม่จำกัดอยู่แต่ในเรื่องทางวิชาการแต่เพียงอย่างเดียว หากจะเกี่ยวพันไปถึง เรื่อง อื่น ๆ นอกเหนือจากหลักสูตรได้

นอกจากนี้ มังกร ทองสุขดี (๒๕๒๐ : ๓๖ - ๔๗) ให้ความเห็นว่าอาจารย์ใน สถานอุดมศึกษา ต้องมีความเข้าใจในบทบาทและความรับผิดชอบของตน และอาจารย์ควรมี หน้าที่ขั้นพื้นฐาน คือ

๑. เป็นผู้วางแผนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ เพื่อชีวิตของผู้เรียน

๒. กระทำตนเป็นผู้นำให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง เพื่อช่วยให้การดำเนินชีวิตของศิษย์เป็นไปได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ โดยที่ จะต้อง เป็นประสบการณ์ที่สอดคล้องกับความสนใจ วุฒิภาวะ และความสามารถของผู้เรียนแต่ละบุคคล ช่วยแนะนำ กระตุ้น ย้ำยุดให้ผู้เรียน มีส่วนร่วมในกิจกรรมของการเรียน เพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๓. ต้องรู้จักเลือกประสบการณ์ให้เหมาะสมแก่การศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้บรรยากาศ แห่งการเรียนรู เป็นสิ่งที่น่าสนใจ มีความพอดี มีคุณภาพ เพื่อให้ผลการเรียนรู้มีค่าต่อการ ดำเนินชีวิตของผู้เรียน

๔. อาจารย์ต้องมีทักษะในการทดสอบ และ ประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อ จะ ได้รู้ถึงความก้าวหน้าในการ เรียนรู้ของนักศึกษา และ ปรับปรุง การสอนของตนเอง

ในการสอน วิทยุ สำนวน (๒๕๑๔ : ๒๐) เสนอว่า อาจารย์ควรสอนในเรื่อง ต่าง ๆ ๔ ประการคือ

๑. สอนเนื้อหาความรู้ของวิชานั้น ๆ และคำศัพท์เฉพาะของวิชานั้น ๆ เพื่อประโยชน์ในการที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจ และนักศึกษาสามารถไปค้นคว้า เพิ่มเติมด้วยตนเอง

๒. สอนให้นักศึกษานักศึกษา รู้จักสรุปให้เกิดความคิดรวบยอดและหาหลักการได้ คือ ให้ผู้เรียนมีความคิดพื้นฐานและ เข้าใจหลักการที่สำคัญของวิชาที่เรียน

๓. แนะนำให้นักศึกษามอง เห็นช่องทางที่จะไปค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติม เกี่ยวกับ เรื่อง ที่ศึกษา โดยสอนวิธีการค้นคว้าให้และแนะนำแหล่งที่จะใช้ค้นคว้า แหล่งที่มาของความรู้ที่อาจารย์ ค้นคว้านำความรู้มาสอนแก่นักศึกษา

๔. ในการสอน อาจารย์ต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อวิชาที่กำลังสอนให้เกิดใน ตัวนิสิตนักศึกษา เพื่อให้นักศึกษามีความรักในวิชาที่เรียน เกิดความอยากรู้อยากเห็นเพิ่มเติม หรือสอนให้นักศึกษามีทัศนคติในเชิงวิชาชีพและความใฝ่รู้ทางปัญญา

นอกจากนี้ งานประจำวันซึ่งอาจารย์ทุกคนควรทำคือ การ เตรียมการสอน และ วางแผนการสอนทั้งระยะสั้นและระยะยาว เข้าห้องสอนตรงเวลาสม่ำเสมอ วางแผน เตรียม การจัดการ เกี่ยวกับการสอนหรือ ประเมินผลอย่างรอบคอบและถูกหลักวิชา มีกำหนดเวลา ประจำ วันให้นักศึกษามาเข้าพบเพื่อปรึกษา พบปะหารือในเรื่องทางวิชาการกับอาจารย์เพื่อร่วมงาน

อยู่เสมอ ค้นคว้า วิจัย เขียนตำรา เขียนคำสอน บทความ เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ

หน้าที่ของอาจารย์ในด้านการสอนนี้ ได้มีผู้พยายามศึกษา เสนอแบบแผนของอาจารย์
ในเรื่องการเรียนการสอนไว้เป็นจำนวนไม่น้อย อาเซลรอด (Axelrod 1973 : 23) เห็น
ว่าอาจารย์จะมีการสอนแบบต่าง ๆ กันคือ

๑. อาจารย์ที่เน้นเนื้อหา (content-centered instructor) อาจารย์แบบนี้
นี้จะสอนในเนื้อหาสาระหรือสิ่งที่ตนรู้ มีความรับผิดชอบที่จะให้การสอนครอบคลุม เนื้อหาในทิศ
ทางที่เป็นระบบ ความสนใจสิ่งแรกของผู้สอน ประเภทนี้ก็คือ สอนข้อเท็จจริง หลักการของวิชา
นั้น ๆ และหวังที่จะให้ผู้เรียนท่องจำ และนำไปใช้

๒. อาจารย์ที่เน้นตัวเองเป็นรูปแบบ (instructor - centered phototype)
อาจารย์ประเภทนี้ จะสอนในสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่ โดยเสนอตนเอง เป็นรูปแบบของคนที่มีการศึกษา
รูปแบบของผู้ที่อยู่ในวิชาชีพนั้น อาจารย์แบบนี้จะเห็นว่าตนเอง เป็นกระบวนการทางปัญญาหรือ
ทางศิลปะ ซึ่งนักศึกษาควรจะทำอย่าง กล่าวอีกนัยหนึ่ง อาจารย์ลักษณะนี้ต้องการสร้างรูปแบบ
ที่ตนเอง เห็นว่าถูกต้องให้กับบรรดานักศึกษา ถือตัวอาจารย์เอง เป็นศูนย์กลางทั้งในและนอก
ชั้นเรียน

๓. อาจารย์ที่เน้นเรื่องการเสาะแสวงหาความรู้ (The intellectual -
centered instructor) อาจารย์แบบนี้จะสนใจกระบวนการเรียนการสอน เห็นว่า ความรู้
คือกระบวนการไม่ใช่ผล มองเห็นความสำคัญของการพัฒนา เหตุผลทางสติปัญญาและการใช้เหตุผล
ภาษา รวมทั้งทักษะในการแก้ปัญหา อาจารย์ประเภทนี้จะมีความเชื่อว่า การสอนไม่ใช่ผลของ
การพยายามหาเหตุผล

๔. อาจารย์ที่เน้นว่านักศึกษาเป็นศูนย์กลาง (person-centered
instructor) อาจารย์ประเภทนี้ไม่เชื่อว่าการพัฒนาทางปัญญาจะสามารถแยก ออกจากการ
พัฒนาทางอารมณ์และจิตใจได้ และการที่จะมุ่งพัฒนาทางปัญญา เพียงสิ่ง เดียว เป็นสิ่ง อันตราย
อาจารย์ลักษณะนี้ให้ความสำคัญกับความเจริญอกงามของผู้เรียน มากกว่า เนื้อหาสาระใน
กระบวนการเรียนการสอนด้วย ในชั้นเรียนอาจารย์จะพยายามให้นักศึกษาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน
เปลี่ยนความคิดเห็น ให้ความสำคัญสนทนกันเป็นกันเองกับผู้เรียน

การแบ่งแบบของอาจารย์ดังกล่าวนี้ ไม่ได้เป็นการตัดสินว่าการสอนแบบใดจะได้

ผลที่ดีที่สุด หรือผู้สอนแบบใดเป็นผู้สอนที่ดีที่สุด วิทกิน (Witkin 1976) ซึ่งศึกษาเรื่องแบบของความคิด (cognitive style) คือ ลักษณะของการรวบรวมข้อมูล มองถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลกับการนำมาใช้ในการแก้ปัญหา วิทกิน เห็นว่า เมื่อจะต้องแก้ปัญหา คนเราจะมีวิธีการมองปัญหา การสรุปภาพรวมและใช้วิธีการในการแก้ปัญหาคือแตกต่างกัน วิทกิน เห็นว่าคนจะแบ่งเป็น ๒ ประเภท ตามลักษณะแบบของความคิด คือ field dependent คนลักษณะนี้ คือ ผู้ที่ความคิดอ่านถูกครอบงำด้วยสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว และมักมีอิทธิพลจากสถานการณ์ทางสังคม ทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก ตลอดจนความคิดเห็น จะได้รับอิทธิพลจากคนรอบ ๆ ข้าง โดยเฉพาะจากคนที่มีอำนาจ คนลักษณะนี้จะเป็นผู้ที่มีทักษะในทางสังคมมากกว่าคนอีกประเภทหนึ่ง เขาจะพยายามทำตัวให้กลมกลืนไปในกลุ่มคน ไม่พยายามทำตนให้โดดเด่นแตกต่างจากคนอื่น อีกประเภทหนึ่งคือ field independent จะเป็นคนที่มีอิสระจากสภาพของสิ่งแวดล้อม มีแนวโน้มมองสิ่งต่าง ๆ อย่างใช้การวิเคราะห์ สามารถแยกสิ่งต่าง ๆ ออกจากสภาพแวดล้อมได้

วิทกิน เห็นว่า อาจารย์มหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีลักษณะเป็น field dependent เช่นเดียวกับคนที่มีอาชีพเป็นผู้จัดการ พนักงานขาย หรือผู้ให้บริการปรึกษา ส่วน field independent จะเลือกทำงานที่จำเป็นต้องใช้การวิเคราะห์มากกว่า เช่น อาชีพวิศวกร นักวิทยาศาสตร์ ผู้ที่เป็น field dependent ถ้าเป็นอาจารย์ มักเป็นอาจารย์ที่สอนทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ส่วน field independent จะสอนวิชาที่ต้องใช้การวิเคราะห์ เช่น จิตวิทยาทดลอง ฟิสิกส์ เป็นต้น อาจารย์ที่เป็น field-dependent ชอบวิธีการสอนที่ใช้การอภิปราย ถกเถียงแบบการสอนที่เป็นประชาธิปไตย ส่วนอาจารย์ประเภท field-independent ชอบวิธีการบรรยาย หรือการค้นคว้า วิทกิน ยังกล่าวถึง การจับคู่ระหว่างอาจารย์ และผู้เรียนที่มีแบบของความคิดเหมือนกันว่า จะทำให้ทั้งอาจารย์และผู้เรียนมีความคิดเห็นในทางที่ติดต่อกัน และจะมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนมากกว่าอาจารย์และผู้เรียนที่มีแบบของความคิดต่างกัน รวมทั้งจะมีผลต่อเรื่องการให้คะแนนของอาจารย์ และการประเมินอาจารย์ของผู้เรียนด้วย

ไพบูลย์ อินทริวิชา (๒๕๑๕ : ๔๒ - ๖๓) จำแนกครูหรืออาจารย์ผู้สอนออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. ครู คือ แม่พิมพ์ ผู้สอนแบบนี้จะสอนผู้เรียน เฉพาะทางและแง่มุมที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ เท่านั้น วางตนเป็นแม่แบบ พ่อแบบไม่มีความอดทนต่อความเบี่ยงเบนทางความ

ประพจน์ของผู้เรียนที่นอกเหนือไปจากกรอบระเบียบที่วางไว้ จะเอาใจใส่ผู้เรียนที่อ่านหนังสือ
ง่ายเป็นพิเศษ อบรมสั่งสอน กำหนด มอบหมายงานตามความคิดเห็นและระเบียบวิธีที่ตนยึด
ถือมา ผู้สอนแบบนี้มีความเห็นว่า การศึกษาเป็นกิจการ การถ่ายแบบ จดมการณ์หรือหลักสูตร
เป็นแบบบท ที่มีตัวครูเป็นแม่พิมพ์

๒. ครู คือ เรือจ้าง ผู้สอนในรูปแบบนี้จะสอนผู้เรียนตามหน้าที่เฉพาะที่ได้รับ
มอบหมายเท่านั้น คำนี้ถึงเสถียรภาพในอาชีพของตนเอง เป็นสำคัญ ยอมปรับตัวเองให้เข้ากับ
สังคม เพื่อความอยู่รอด อดทนต่อความประพฤติที่เบี่ยงเบนของผู้เรียน และผู้ปกครองได้ ทำ
หน้าที่เหมือนผู้รับใช้และให้บริการ

๓. ครู คือ กัลยาณมิตร ผู้สอนแบบนี้ เป็นผู้คอยส่งเสริมประสานสัมพันธ์กิจกรรม
ทางการศึกษา พยายามให้มีบรรยากาศการเรียนการสอนที่เป็นมิตร ร่วมกัน เสาะแสวงหาความ
จริง ความรู้ และคุณค่าร่วมกัน ผู้สอนแบบนี้จะต้องเป็นผู้ดี คือ มีความสุภาพ เป็นพลเมืองดี
และมีความเป็นไต่ทางปัญญา เป็นผู้มีความหนักแน่นคือมีจิตใจหนักแน่น มีเสถียรภาพทางอารมณ์
มีภูมิความรู้ สามารถรับภาระหนักได้

อาจกล่าวได้ว่า เฉพาะภาระของอาจารย์ในงานสอน เพียงประการเดียวอาจารย์
จำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในด้านต่าง ๆ เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ในการ
เรียนการสอน และดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ อาจารย์อาจใช้รูปแบบการสอน
ซึ่งแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความคิดเห็น ความเชื่อของอาจารย์ว่ารูปแบบการสอนแบบใดจะ
ช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด จุดมุ่งหมายหลักในการสอน คือ พัฒนาการที่จะเกิดขึ้น
ในตัวผู้เรียน อาจารย์จึงใช้ความรู้ ความสามารถของตนอย่างดีที่สุดเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนี้
แม้จะด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของอาจารย์
แต่ละคน

ลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์

บทบาทของอาจารย์ในฐานะผู้สอน มีความแตกต่างกันได้ในหลายลักษณะดังที่ได้มีนัก
การศึกษาพยายามศึกษาและเสนอความคิดเห็นหลาย ๆ รูปแบบแล้วนั้น ยังได้มีความพยายาม
ที่จะหาสิ่งที่จะตัดสินหรือประเมินอาจารย์ในทุกระดับการศึกษา โดยใช้เครื่องมือหลาย ๆ แบบ
เพื่อจะชี้บ่งถึงคุณภาพการสอนของอาจารย์ แม้ว่า สิ่งที่จะพิสูจน์คุณภาพของอาจารย์ที่ดีที่สุดก็คือ

ผลผลิตของอาจารย์ หรือ บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาออกไป แต่ก็ยังคงมีความพยายามที่จะศึกษา และแบ่งแยกอาจารย์ออกเป็นอาจารย์ที่ดี และอาจารย์ที่ไม่ดีในหลาย ๆ รูปแบบ ลักษณะอาจารย์ที่ดีในสายตาของเพื่อนอาจารย์ด้วยกันเอง และมีลัคนักศึกษาจะสอดคล้องกัน กล่าวคืออาจารย์ที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของการสอนมากกว่างานวิจัย และคุณลักษณะของผู้สอนที่ดีคือ เป็นผู้ที่มีมองเห็นความสำคัญของการสอน พยายามที่จะทำให้วิชาที่สอนน่าสนใจ นอกจากนี้ควรเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์และให้ความเป็นกันเองกับนักศึกษามากกว่า (Wilson and others 1974 : 104) เมื่อก้าวถึงพฤติกรรมการสอนของอาจารย์ที่ดี หลาย ๆ คนรวมทั้งอีเบิล (Eble : 1970) เห็นว่าอาจารย์ที่ดีควรให้ความสนใจในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. การสละให้ทั้งความรู้ และเวลาแก่ผู้เรียน
๒. พยายามให้มีการสอน เนื้อหาวิชาในหลาย ๆ รูปแบบ
๓. มีความสามารถในการพูด และการรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน
๔. พยายามให้ผู้เรียน เห็นความสัมพันธ์ของวิชาที่เรียนกับชีวิตของเขา และพยายาม

ยกตัวอย่างที่มีความเกี่ยวข้องกัน

๕. มีความสามารถในทางปัญญา มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความยุติธรรม

นอกจากนี้ อีเบิล (Eble 1970 : 99 - 100) ได้ศึกษาลักษณะของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยคาลิฟอร์เนีย วิทยาเขตเดวิส พบว่าองค์ประกอบของอาจารย์ที่ดี ๘ ประการคือ

๑. เป็นคนที่มีความกระตือรือร้น
๒. มีความสามารถอธิบายได้ชัดเจน
๓. มีลักษณะและวิธีการสอนที่น่าสนใจ
๔. สนุกสนานกับการสอน
๕. มีความสนใจในตัวผู้เรียนอย่างจริงจัง
๖. มีความเป็นกันเองกับผู้เรียน
๗. ส่งเสริมให้มีการอภิปรายในชั้นเรียน
๘. อภิปรายความคิดเห็นของผู้อื่นมากกว่าของตนเอง

องค์ประกอบดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับการวิจัยของ วอทรูบา และ ไรท์ (Wotruba and Wright 1975 : 645) ซึ่งพบว่าตัวแปรซึ่งมีส่วนต่อประสิทธิภาพในการสอน ประกอบด้วย

ด้วยลักษณะ ๔ ประการคือ

๑. ความเป็นผู้มีความรู้ในเนื้อหาวิชาอย่างกว้าง ๆ ถูกต้องแม่นยำ และทันสมัย
๒. รู้จักกระตุ้นให้นักศึกษาได้ใช้ความคิด เพื่อตัวของ เขาเอง
๓. เป็นผู้มีความกระตือรือร้นในเนื้อหาวิชาที่สอน
๔. ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในหมู่นิสิต
๕. สามารถอธิบายเนื้อหาวิชา ทฤษฎี เป็นนามธรรมได้อย่างชัดเจน
๖. มีความยุติธรรมในการประเมินผล
๗. สนับสนุนให้นักศึกษาคิด โดยการยกตัวอย่าง เปรียบเทียบ และให้ศึกษาจาก

ของจริง

๘. ช่วยเหลือนักศึกษาทั้งในและนอกชั้นเรียน
๙. มีชีวิตชีวาและสนุกสนานในการสอน

แอดัมส์ (Adams 1969 : 256 - 257) เสนอว่าอาจารย์มหาวิทยาลัยที่จะประสบความสำเร็จ จะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความสามารถในการจัดการกับสภาพของชั้นเรียน ความเชื่อมั่นนั้นเกิดจากการที่ได้เตรียมการสอนอย่างดี ทั้งในการวางแผนระยะยาว และขณะก่อนการสอน มีความสำนึกในหน้าที่
๒. มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ยอมรับในความไม่รู้ของตนเอง เพราะไม่มีใครในโลกที่จะรู้ไปเสียทุกอย่าง ความรู้ยังต้องศึกษาไปพร้อมกันทั้งผู้สอน และผู้เรียน และผู้สอนหรืออาจารย์เป็นผู้ที่ก้าวหน้ามากกว่าในความรู้บางอย่าง แต่ก็ยังคงมีเรื่องที่อาจารย์ผู้สอนยังไม่รู้
๓. เป็นผู้ที่เติบโตไปเรื่อย ๆ การได้พบทวนการบรรยายอย่างต่อเนื่อง การแสวงหาเทคนิคใหม่ ๆ ในการสอนให้ได้ผลดี สนใจในกิจกรรมของสถาบัน สนใจที่จะปรับปรุงวิชา ปรับปรุงการทดสอบ และประมวลการสอน อ่าน เขียน สนใจในโลกรอบ ๆ ตัว ประสบการณ์ในการสอนก็เป็นสิ่งสำคัญ แต่ทว่าการแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ สำคัญมากกว่าสำหรับอาจารย์
๔. เป็นผู้ที่ให้ความสนใจในตัวผู้เรียน ใส่ใจในตัวนักศึกษา ให้การปรึกษาทางวิชาการแก่นักศึกษา
๕. เป็นผู้ที่สามารถจัดการตัวเองได้อย่างดี วางแผนการสอนอย่างดี เตรียมตัวอย่างดีในทุกหน้าที่ในท้องเรียน วางแผนล่วงหน้า จัดตารางเวลาในการทำงานได้เหมาะสม

ลักษณะดังกล่าวของอาจารย์ที่ดีมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับที่มีผู้ศึกษา ลักษณะโครงสร้างของประสิทธิภาพการสอนของไทย ซึ่ง อู๋มพร ทองอุไทย (๒๕๒๒ : ๓๓ - ๓๔) เสนอว่าในการสอนที่ดี สามารถจำแนกตัวประกอบได้ ๖ ประการคือ

๑. ลักษณะอาจารย์ ได้แก่ ลักษณะท่าทาง ความจริงใจ ความสนใจในตัวผู้เรียน ให้ความเป็นกันเอง เป็นผู้นำและมีความรู้ในสาขาวิชานั้น ๆ อย่างแท้จริง และทันสมัยอยู่เสมอ
๒. วิธีสอน ได้แก่ การจัดเตรียมกระบวนการเรียนการสอน การจัดห้องเรียน เตรียมการสอน ใช้ตำราประกอบการเรียน มีทักษะในการสอนแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเนื้อหาและเวลา ถ่ายทอดความรู้ได้ชัดเจน เข้าใจง่าย ทำให้ผู้เรียน เกิดพัฒนาการด้านความคิด
๓. สัมพันธภาพระหว่างอาจารย์กับนิสิต เป็นกันเอง รับฟังความคิดเห็นของนิสิต ให้ความช่วยเหลือนิสิตทั้งในและนอกชั้นเรียน
๔. อุปกรณ์การเรียนการสอน รวมถึงห้องปฏิบัติการ ใช้เครื่องมือต่าง ๆ รวมทั้งห้องสมุด และมีตำรา เป็นภาษาของตนเอง
๕. การวัดผล รู้จักวิธีการวัดผล การออกข้อสอบที่ดีให้คะแนนอย่างยุติธรรม
๖. ทศนคติของอาจารย์ต่อการสอนและต่อผู้เรียน มีความตั้งใจสอน ยกย่องนิสิตอย่างจริงจัง

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (๒๕๒๒) ได้ศึกษาลักษณะครูที่ดี พบว่า ลักษณะครูที่ดีมี ๔ ประการด้วยกันคือ

๑. เป็นผู้มีความรู้ดี มีการค้นคว้าหาความรู้ และนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อยู่เสมอ
๒. มีความสามารถในการสอนดี สามารถใช้ภาษาได้ดี มีเทคนิคในการโน้มน้าวจิตใจคน และสามารถประพฤติปฏิบัติเป็น
๓. สุขภาพจิตดี รวมทั้งรู้จักรักษาอารมณ์ให้มั่นคง
๔. ประพฤติดี ซื่อสัตย์ เทียงธรรม มีเมตตา ขยัน อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
๕. มีน้ำใจ ประชาธิปไตย มีเหตุผล กล้าพูดกล้าทำ เคารพความจริง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

แม้ว่า การพิจารณาหรือประเมินผลงานของอาจารย์โดยเฉพาะในเรื่องการสอน จะกระทำได้หลายวิธี และจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ทั้งโดยผู้บริหาร เพื่อนอาจารย์ด้วยกันเอง หรือโดยนักศึกษา แต่จากการศึกษาวิจัย พบว่า การให้คะแนนหรือความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวกับการสอนจากนักศึกษาเป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ สเตคเคิล (Steckle : 1952) กล่าวว่า ไม่ว่าอาจารย์จะชอบหรือไม่ก็ตาม เกณฑ์ที่แท้จริงในการที่จะบอกประสิทธิภาพในการสอนของอาจารย์ก็คือ ความคิดเห็นของผู้เรียนในชั้นเรียน ผู้เรียนแต่ละคนเท่านั้นที่จะเป็นผู้รู้ดีที่สุดว่าจากการเรียนนั้นตนได้เกิดการเรียนรู้หรือไม่ เข้าใจเพียงใดในเรื่องที่สอน ผู้เรียนเท่านั้นที่จะรู้ว่าวิชานั้น ๆ กระตุ้นให้เขาเกิดความสนใจอยากจะทำหรือทำให้เขาเบื่อหน่ายอย่างที่สุด ฉะนั้นจึงมีนักการศึกษาสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับผู้เรียนไว้มากมาย โดยเฉพาะความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อลักษณะอาจารย์ที่ดี หรือลักษณะอาจารย์ที่พึงประสงค์ไว้ต่าง ๆ กัน แต่จากข้อค้นพบส่วนใหญ่ ยืนยันตรงกันว่า นักศึกษาหรือผู้เรียนชอบอาจารย์ที่เป็นผู้สอนที่ดี เฟรนช์ (French 1959 : 1380 - 1381) ศึกษาลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์ในสายตาของนักศึกษา ลักษณะที่นักศึกษาเห็นว่าสำคัญซึ่งอาจารย์ควรมี ๓ ประการคือ สามารถอธิบายความคิดหรือทฤษฎีที่เป็นรูปธรรมได้ชัดเจน สามารถทำให้นักศึกษาเกิดความสนใจในวิชาที่เรียน และสามารถเพิ่มทักษะในการคิดให้กับผู้เรียน ยามาโมโต และดิซนีย์ (Yamamoto and Dizney 1967 : 33 - 35) ศึกษาโดยจัดลักษณะอาจารย์เป็น ๔ แบบ ดังนี้

๑. อาจารย์ที่ชอบสังคม (socialite) อาจารย์ประเภทนี้ชอบคบหาสมาคมกับเพื่อนอาจารย์ด้วยกันและผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เช่น งานสังสรรค์ งานปาร์ตี้ การแสดงคอนเสิร์ต ฯลฯ
๒. นักวิจัย (researcher) อาจารย์ประเภทนี้ จะสนใจงานวิจัยมาก เป็นผู้นำโครงการวิจัยใหม่ ๆ ติดต่อกับนักวิจัยอื่น ๆ มีผลงานทางวิชาการ เสนอในสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ
๓. อาจารย์สอน (teacher) อาจารย์แบบนี้จะสนใจในการสอน ใช้เวลาเตรียมการสอนอย่างดี เอาใจใส่ปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นที่ปรึกษาให้กับนักศึกษา
๔. ผู้บริหาร (administrator) อาจารย์แบบนี้ชอบและมีความสนใจในงานบริหารมหาวิทยาลัย ทำงานให้กับมหาวิทยาลัย เช่น งานทะเบียน การเงิน ติดต่อกับผู้บริหารของมหาวิทยาลัย

จากความคิดเห็นของนักศึกษาที่มหาวิทยาลัย เคนท์สเตท (Kent State University) นักศึกษาชอบบทบาทของอาจารย์ในฐานะเป็นอาจารย์สอน เป็นอันดับแรก และนักวิจัย เป็นอันดับสอง และไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรบุคลิกภาพของนักศึกษา กับความชอบในลักษณะของอาจารย์

เทนนิสัน (Tennyson : 1978 : 194 - 196) นำมาศึกษาซ้ำอีกครั้งโดยศึกษานักศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์ ๔๔ คน และนักศึกษาคณะวิศวกรรมศาสตร์ ๓๑ คน พบว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างนักศึกษาสองสาขาวิชากับความชอบในแบบของอาจารย์ นักศึกษาทั้งหมดชอบอาจารย์ในลักษณะผู้สอน (teacher) การศึกษาครั้งนี้สนับสนุนผลการศึกษายามาโมโตว่า นักศึกษา ชอบอาจารย์ที่มีลักษณะเป็นอาจารย์ที่ดี มากกว่าที่จะเป็นผู้บริหาร นักวิจัย หรือผู้ที่มีความสนใจในเชิงสังคม นักการศึกษาส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญของความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่ออาจารย์ดังเช่น สติคแลนด์ (Stickland 1975 : 80 - 85) ให้ความสำคัญของความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่ออาจารย์ไว้ว่า ถ้าจะเปรียบวงการอุดมศึกษาว่าเป็นธุรกิจแบบหนึ่ง นักศึกษาก็คือผู้บริโภค และเช่นเดียวกับในธุรกิจอื่น ๆ ที่จะต้องเอาใจใส่ให้ความสนใจในการสนองตอบความต้องการของผู้บริโภค สติคแลนด์ เห็นว่า อาจารย์มักจะไม่เละเลยความต้องการของผู้เรียน เขาเห็นว่า แม้ว่าสถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่ต้องทำงานวิจัย ให้บริการทางวิชาการต่อชุมชน งานเขียนแต่ความรับผิดชอบหลักของสถาบันอุดมศึกษาอยู่ที่พัฒนานักศึกษาและผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบโดยตรงคืออาจารย์แต่ละท่าน สติคแลนด์ กล่าวว่า นักศึกษามีสิทธิหลายประการ แต่จากประสบการณ์ของเขาเห็นว่านักศึกษามีสิทธิที่จะเรียกร้องต้องการในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. นักศึกษาต้องการให้อาจารย์ยอมรับนักศึกษาในฐานะเป็นปัจเจกบุคคล ในชั้นเรียนเล็ก ๆ อาจารย์ควรรู้จักชื่อนักศึกษาแต่ละคนไม่เฉพาะแต่ เลขหมายประจำแถวของชั้นเรียนเท่านั้น

๒. นักศึกษาต้องการให้อาจารย์สนใจในการสอน มีความกระตือรือร้น อาจารย์ที่ไม่สนใจการสอนจะไม่สามารถก่อให้เกิดความกระตือรือร้นในตัวผู้เรียน อาจารย์ควรให้ความสนใจกับการสอนมากกว่าการทำวิจัย

๓. นักศึกษาต้องการให้อาจารย์ ได้เตรียมการสอนอย่างเพียงพอ เต็มอาจารย์สอนโดยวิธีบรรยายอย่างเดียว แต่การบรรยายอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับชั้นเรียนสมัยใหม่

นักศึกษาหลาย ๆ คนอาจไม่มีภูมิหลังพอที่จะเข้าใจสิ่งที่อธิบายในการบรรยาย จำเป็นต้องมี การแสดงตัวอย่าง เพื่อให้การบรรยายมีความหมายมากยิ่งขึ้น สื่อการสอน การใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้หรือเทคโนโลยีในการสอนใหม่ ๆ เป็นสิ่งจำเป็นในการเรียนการสอนทุกสาขาวิชา

๔. นักศึกษามีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น และได้แย้งกับอาจารย์ วัตถุประสงค์ ข้อหนึ่งของการศึกษาคือการพัฒนาคนให้มีความคิด การร่วมมือ การตัดสินใจ ในมหาวิทยาลัย นักศึกษามักไม่ค่อยจะมีโอกาสประเมิน หรือวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่อาจารย์สอน ถ้าอาจารย์ยอมรับ ในหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะช่วยให้นักศึกษา เกิดความคิดและ ความสามารถในการตัดสินใจ อาจารย์จะต้องให้โอกาสนักศึกษาได้แสดงความคิดเห็น และได้แย้งความคิดของอาจารย์ได้

๕. ในการสอน ควรจะเป็นรูปแบบที่เน้นตัวบุคคล สติคแลนด์ เสนอว่าในการสอน อาจารย์ควรมอบหมายงานที่ทำในชั้นเรียน แยกต่างกันไปแต่ละคน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะ จะเกี่ยวกับการให้คะแนน สติคแลนด์ ซึ่งผู้เขียนให้ความเห็นว่า สิ่งที่จะควรคำนึงถึงคือผลที่ผู้ เรียนจะได้รับมากกว่าที่จะคำนึงถึงสิ่งที่ถือปฏิบัติกันมา

๖. นักศึกษาต้องการเวลาจากอาจารย์นอกเหนือเวลาในชั้นเรียน ความสัมพันธ์ ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาเป็นส่วนสำคัญมากในการเรียนการสอน อาจารย์ควรมีเวลา นอกห้องเรียนให้นักศึกษาได้เข้ามาปรึกษา พูดคุยด้วย

๗. นักศึกษามีสิทธิที่จะรู้ว่า ระบบการตัดสินใจคะแนนเป็นอย่างไร อาจารย์ควร บอกให้รู้ตั้งแต่เริ่มบทเรียน

๘. นักศึกษาควรมีสิทธิที่จะเข้าหรือไม่เข้าชั้นเรียนได้ นักศึกษาส่วนมากจะเห็นว่า การกำหนดให้เข้าชั้นเรียนเป็นสิ่งไม่จำเป็น เพราะว่าหากเขาสามารถทำได้ตามข้อกำหนด ของอาจารย์ สิ่งที่อาจารย์ควรทำในเรื่องนี้ก็คือ พยายามทำให้ชั้นเรียน มีคุณค่า น่าสนใจ จนนักศึกษารู้สึกว่าเขาขาดอะไรไป หากไม่ได้เข้าชั้นเรียน

๙. นักศึกษาควรมีสิทธิที่จะประเมินวิชาและตัวอาจารย์ การประเมินการสอนโดย นักศึกษาเป็นที่ยอมรับกันในมหาวิทยาลัยหลาย ๆ แห่ง เพราะจะได้รู้ว่าวิชานั้น ๆ ให้อะไร กับผู้เรียนบ้าง อาจารย์ซึ่งไม่เห็นด้วยกับเรื่องนี้ โต้แย้งว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมากระหว่าง คะแนนที่นิสิตได้รับในการเรียนกับการให้คะแนนเพื่อประเมินอาจารย์ อย่างไรก็ตามการ ประเมินการสอนจะเป็นผลให้อาจารย์ได้ปรับปรุงตนเอง

สติคแลนด์ เห็นว่า นักศึกษาเรียกร้องจากสถาบัน และจากอาจารย์มากขึ้น การให้ความสนใจและประเมินข้อเรียกร้องเหล่านั้นอย่างระมัดระวังจะช่วยให้มีการปรับปรุงระบบการศึกษาให้ดีขึ้น ความคิดเห็นของนักศึกษาจะผิดหรือถูกอย่างไร ก็มีค่าควรแก่การให้ความสนใจ

สิทธิและข้อเรียกร้องจากนักศึกษาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนและอาจารย์ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้คือ คุณลักษณะของอาจารย์ที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของผู้เรียน ซึ่งจะมีลักษณะสอดคล้องใกล้เคียงกับข้อคิดเห็น และจากการศึกษาวิจัยอื่น ๆ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ฮิลด์แบรน วิลสัน และไดนส์ (Hildebran Wilson and Dienst อ้างใน Kozma 1978 : 26 - 27) เสนอว่า จากการสอบถามนักศึกษา ๓๓๘ คน ที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ให้ระบุลักษณะซึ่งแตกต่างกันระหว่าง อาจารย์ที่ดีที่สุด และอาจารย์ที่เลวที่สุด ลักษณะและพฤติกรรมของอาจารย์ที่ดี ซึ่งนักศึกษามีความเห็นไม่แตกต่างกัน คือ การเตรียมการสอนดี มีความเป็นกันเองกับผู้เรียน เน้นเรื่องความเข้าใจ และการออกข้อสอบให้วิเคราะห์ นักศึกษาเห็นว่า ลักษณะการสอนที่มีประสิทธิภาพคือ

๑. การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ อาจารย์จะต้องมีความเป็นนักวิชาการ ไม่ใช่ในเชิงผู้เชี่ยวชาญ หากแต่เป็นไปในทางซึ่งอาจารย์จะสามารถสอนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ และสามารถวิเคราะห์ข้อคิดต่าง ๆ มีความสามารถที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ชัดเจน ด้วยการเลือกตัวอย่างที่ดี การเรียงลำดับความเป็นเหตุเป็นผลของความคิด เน้นในสิ่งที่ควรเน้น และสรุปในเวลาที่เหมาะสม

๒. ความสามารถที่จะดึงกลุ่มของผู้เรียนให้เข้ามามีส่วนร่วม ให้ความเป็นกันเองกับชั้นเรียน รวมถึงความสามารถในการสาธิตตัวอย่าง การตั้งคำถาม อภิปรายแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการมอบหมายให้ทำงาน

๓. ความสามารถที่จะปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลทั้งในและนอกชั้นเรียน

๔. มีความกระตือรือร้นในการสอน สามารถทำให้ผู้เรียนสนใจและตอบสนองในชั้นเรียน

วิลสัน (Wilson 1974 : 104) ศึกษาพบว่าอาจารย์ที่ดีในสายตาของเพื่อนอาจารย์ด้วยกัน และของนักศึกษา สอดคล้องกัน ในแง่ที่อาจารย์ที่ดีจะเห็นความสำคัญของการสอนมากกว่างานวิจัย และคุณลักษณะร่วมของอาจารย์ซึ่งนักศึกษาและเพื่อน เลือกว่าเป็นอาจารย์ที่ดี ๓ ประการก็คือ

๑. เห็นความสำคัญของการสอน
๒. พยายามที่จะทำให้วิชาที่ตนสอนน่าสนใจ
๓. มีความสัมพันธ์กับนักศึกษาอย่างดีและให้ความเป็นกันเองกับนักศึกษา

มุเซลล่า และรุสช์ (Musella and Rusch 1968 : 137 - 140) ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐนิวยอร์ก ที่อัลบานี (State University of New York at Albany) โดยให้นักศึกษาระบุถึงอาจารย์ที่นักศึกษาตัดสินว่าเป็นอาจารย์ที่ส่งเสริมให้นักศึกษามีความคิดมากขึ้น และความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของอาจารย์ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความคิด (promote thinking) พฤติกรรมและลักษณะของอาจารย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสอนที่มีประสิทธิภาพโดยทั่วไปกับพฤติกรรมและลักษณะของอาจารย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสอนที่มีประสิทธิภาพในสาขาวิชาต่าง ๆ

พฤติกรรม ๗ ประการ ของอาจารย์ซึ่งได้รับการกล่าวถึงว่า ได้มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความคิดตามความคิดเห็นของนักศึกษาคือ

๑. ที่คนคิดต่อวิชาที่สอน ได้แก่ ความกระตือรือร้น ความสนใจ
๒. ที่คนคิดต่อนักศึกษา ได้แก่ ความเห็นอกเห็นใจ ให้ความช่วยเหลือ และมีความผูกพันห่วงใยนักศึกษา
๓. การใช้คำถามอย่างมีประสิทธิภาพ
๔. ความสามารถในการพูด
๕. ความรู้ในวิชาที่สอน
๖. การลำดับเนื้อหาสาระ
๗. การใช้วิธีถกเถียง อภิปรายอย่างกว้างขวางและได้ผลดี

พฤติกรรมและลักษณะของอาจารย์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสอนที่ดีโดยทั่วไป ได้แก่

๑. ความเป็นผู้รู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน
๒. การเรียงลำดับเนื้อหาวิชาอย่างเป็นระบบ
๓. ความสามารถในการอธิบายได้กระจ่างชัดเจน
๔. มีความกระตือรือร้นในวิชาที่ตนเองสอน
๕. ความสามารถในการกระตุ้นให้เกิดความคิด

ส่วนพฤติกรรมและลักษณะของอาจารย์ที่สอนต่างสาขาวิชา ปรากฏว่าในสาขาวิชา
ฟิสิกส์ และชีววิทยา ลักษณะสำคัญของอาจารย์ที่สอนดี ๓ ประการคือ

๑. ความสามารถในการอธิบายได้ชัดเจน
๒. การเรียงลำดับเนื้อหาวิชาอย่างเป็นระบบ
๓. ความเป็นผู้รู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน

สาขาวิชาทางศิลป วรรณคดี ภาษา ศิลปกรรม ฯลฯ ลักษณะสำคัญที่นักศึกษาเลือกคือ

๑. ความสามารถในการกระตุ้นให้เกิดความคิด
๒. ลักษณะบุคลิกภาพที่ดี
๓. ความเป็นผู้รู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน

ส่วนสาขาวิชาที่เกี่ยวกับสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยา
 ฯลฯ ลักษณะสำคัญ ๓ ประการที่นักศึกษาเลือก ได้แก่

๑. ความสามารถในการกระตุ้นให้เกิดความคิด
๒. มีความกระตือรือร้นต่อนักศึกษา
๓. ความเป็นผู้รู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน

เลเนอร์ดที่สอง (Leonard II 1973 : 10 - 13) ได้วิจัยเกี่ยวกับลักษณะของ
อาจารย์ที่ดีที่นักศึกษานิยมชมชื่น โดยศึกษาจากนักศึกษาสาขาสังคมวิทยา จำนวน ๓๕๐ คน จาก
มหาวิทยาลัยอิลลินอยส์โดยการใช้แบบสอบถามแบบบังคับเลือก (Forced Choice Questions)
และทดสอบความแตกต่างโดยใช้ ไค สแควร์ (chi - square) ผลจากการศึกษา พบว่า

ลักษณะของอาจารย์ในอุดมคติตามความคิดเห็นของนักศึกษา คือ อาจารย์ที่ดีจะต้องเป็นอาจารย์ที่อนุญาตให้นักศึกษากำหนดแนวทางการเรียนด้วยตัวของเขาเอง และพิจารณาปรับปรุงการสอน และเนื้อหาของวิชาโดยถือการประเมินการสอน จากนักศึกษาเป็นหลัก ในการตอบคำถามของนักศึกษา ให้คำตอบตรง ๆ ต่อคำถาม อาจารย์ที่ดีต้องเป็นผู้ที่อนุญาตให้นักศึกษาเลือกเข้าหรือไปเข้าฟังคำบรรยายได้ ใช้เอกสารอื่น ๆ ประกอบการบรรยายในชั้นเรียน ให้นเวลาให้นักศึกษาในการเข้ามีส่วนร่วมในวิชาที่สอน พยายามสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับนักศึกษา เป็นผู้ที่มีเวลาให้กับนักศึกษา เกี่ยวข้องเบื้องต้นกับงานในสาขาวิชาของตน เป็นที่ยกย่องในหมู่นิสิต เป็นอาจารย์ที่มีความสามารถยอดเยี่ยม แม้จะเป็นผู้ที่ให้เกรดต่ำกว่าอาจารย์อื่น ๆบ้างก็ตาม

ลักษณะต่าง ๆ ที่พึงประสงค์ของอาจารย์ตามความคิดเห็นของนักศึกษา จากข้อเสนอความคิดเห็นและผลการศึกษาจากงานวิจัยของต่างประเทศไม่แตกต่างจากลักษณะอาจารย์ที่ดีหรืออาจารย์ในอุดมคติ จากการวิจัยของนักการศึกษาไทย เช่น อุทุมพร ทองอุไทย (๒๕๒๓ : ๗๔ - ๘๖) ได้ศึกษาความคิดเห็นของคณาจารย์บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จำนวน ๒๗ คน นิสิตบัณฑิตศึกษา จำนวน ๑๖๒ คน และนิสิตปริญญาตรี จำนวน ๑๙๗ คน โดยจัดลำดับลักษณะอาจารย์ในอุดมคติ ๑๔ รายการ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบจัดลำดับ (Rank Correlation Coefficient) ของการจัดลำดับโดยคณาจารย์กับนิสิตปริญญาตรี เป็น ๐.๕๖๘๖ ($P < .๐๒$) โดยคณาจารย์กับนิสิตปริญญาโท ๐.๔๐๒๐ และโดยนิสิตปริญญาตรีและโท เป็น ๐.๓๖๓๔ จากผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า นิสิตปริญญาตรีและคณาจารย์มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องลักษณะอาจารย์ในอุดมคติ ($P < .๐๒$)

ลักษณะอาจารย์ในอุดมคติของคณาจารย์ เรียงลำดับที่พึงปรารถนามากที่สุด ๕ ลำดับแรกก็ได้แก่

๑. มีความรู้ทันสมัย กว้างขวางและถูกต้อง
๒. ขวนขวายหาความรู้ส่วนตัวอาจารย์เอง
๓. มีการเตรียมการสอนอย่างดี
๔. กำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนอย่างชัดเจน
๕. สนับสนุนให้นิสิตคิดเอง

ลักษณะอาจารย์ในอุดมคติของนิสิตปริญญาตรี เรียงตามลำดับที่พึงปรารถนามากที่สุด

๕ ลำดับแรก คือ

๑. มีการเตรียมการสอนอย่างดี
๒. มีความปรารถนาดีต่อนิสิต ทั้งในและนอกห้องเรียน
๓. มีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่ทันสมัย กว้างขวางและถูกต้อง
๔. ใช้ตัวอย่าง ข้อเปรียบเทียบ และความจริงในการอธิบายได้อย่างเหมาะสม
๕. บรรยายเรื่องเกี่ยวข้องกับ แม้ว่าจะอยู่นอกเหนือจากเนื้อหา

ลักษณะอาจารย์ในอุดมคติของนิสิตบัณฑิตศึกษา เรียงตามลำดับที่พึงปรารถนามาก

ที่สุด ๕ ลำดับแรก ได้แก่

๑. ใช้ตัวอย่าง เปรียบเทียบ และความจริงในการอธิบายได้อย่างเหมาะสม
๒. มีการเตรียมการสอนอย่างดี
๓. มีความสนใจ และสนุกในการสอน
๔. ให้ความคิดใหม่ ๆ แก่นิสิต เพื่อเปิดความสนใจให้กว้างขวาง
๕. จูงใจให้นิสิตทำงานอย่างดีที่สุด

จินตนา มาทอง (๒๕๒๐ : ๕๕) ศึกษาประสิทธิภาพการสอนระดับอุดมศึกษาสาขา สังคมศาสตร์ โดยสร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๓ ช่วง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนิสิตและอาจารย์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า ตัวประกอบที่เกี่ยวข้องกับการสอนที่ดีได้แก่

๑. ความสัมพันธ์ของอาจารย์กับนิสิต ได้แก่ มีความเป็นกันเองกับนิสิตทั้งในและนอกห้องเรียน ให้เกียรตินิสิต พยายามส่งเสริมให้นิสิต เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ยินดีต่อนิสิตด้วยความจริงใจ ทำตัวเสมอต้นเสมอปลาย มีความรู้สึกที่ดีต่อนิสิตตั้งแต่แรกสอน ให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านวิชาการ และกิจกรรมเสริมหลักสูตร ชมและวิจารณ์ผลงานของนิสิตอย่างยุติธรรม

๒. วิธีสอน ได้แก่ อธิบายเนื้อหาอย่างชัดเจน ถูกต้อง ยกตัวอย่างได้ชัดเจน ตรงกับเนื้อหา นำผลการสอนมาปรับปรุงการสอนในคราวต่อไป แบ่งเวลาให้ เนื้อหาแต่ละเรื่อง

ได้อย่างเหมาะสม ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายในขณะที่สอน และอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมได้อย่างชัดเจน

๓. บุคลิกภาพของอาจารย์ ได้แก่ มีความมั่นคง สุขุม รอบคอบ ใช้เหตุผลตัดสินปัญหา มีลักษณะเป็นผู้นำ ขวนขวายหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรู้กว้างขวางและทันสมัยในสาขานี้ และมีความเชื่อมั่นในตัวเอง

๔. ทิศนคติของอาจารย์ที่มีต่อวิชาที่สอน ได้แก่ มีความชำนาญในการสอน เพราะสอนมานาน เคยเป็นวิชาเอกหรือวิชาโทมาก่อน เป็นวิชาที่สอนจนมีชื่อเสียง มีผลงานทางวิชาการที่เชื่อถือได้

๕. การประเมิณผล ได้แก่ การรู้เทคนิคการออกข้อสอบอย่างดี มีความกระตือรือร้นในการสอน แบ่งเวลาให้เนื้อหา แต่ละเรื่องอย่างเหมาะสม ตรวจงานต่าง ๆ และแจ้งผลการสอบของนิสิตอย่างรวดเร็ว และยุติธรรม นอกจากนี้ ลดาวัลย์ ขมมณฑก (๒๕๒๐) ได้ศึกษาประสิทธิผลการสอนในสาขามนุษยศาสตร์ ชาติา บัวแสง (๒๕๒๐) ศึกษาประสิทธิผลการสอนสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพ และจรรยา สิงหนิภา (๒๕๒๐) ศึกษาประสิทธิผลการสอนสาขาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกัน แม้ว่าการเรียงลำดับตัวแปรในตัวประกอบต่าง ๆ จะแตกต่างกันไปบ้าง

จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมา นักการศึกษาต่างยืนยันว่าในหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัย อาจารย์ไม่อาจละเลยความสำคัญของการสอน การสอนนับเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดสิ่งหนึ่งในบรรดางานในหน้าที่หลาย ๆ ประการที่อาจารย์มหาวิทยาลัยจะต้องทำ คุณลักษณะของอาจารย์มหาวิทยาลัยที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษา ตลอดจนเพื่อนอาจารย์ด้วยกันเอง สอดคล้องกัน นั่นคือ อาจารย์ที่ดี คืออาจารย์ที่ให้ความสำคัญแก่การสอน เหนืองานในหน้าที่อื่น ๆ ความกระตือรือร้นที่จะศึกษา วิจัย เพื่อหาความรู้เพิ่มเติม ทำให้การสอนดีขึ้น อาจารย์ควรมีความรู้ในเนื้อหาวิชาอย่างดี โดยเตรียมการสอน มีวิธีการสอนที่เหมาะสมช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน มีความสามารถที่จะทำให้วิชาที่สอนน่าสนใจ และกระตุ้นให้นักศึกษา สนใจที่จะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ให้ความสำคัญกับผู้เรียน เอาใจใส่ เสียสละเวลาให้นักศึกษาพบปะ เพื่อปรึกษาทั้งเรื่องทางวิชาการ และเรื่องอื่น ๆ ที่นอกเหนือ มีความเป็นกันเองกับนักศึกษา ให้กำลังใจ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของเขาได้อย่างเต็มความสามารถ

นิสิตนักศึกษา

นักศึกษาในมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่อยู่ในวัยระหว่าง ๑๘ - ๒๒ ปี โดยประมาณอันเป็นวัยซึ่ง เริ่มต้นการเป็นผู้ใหญ่ หรือระยะเวลาซึ่งจะพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่เต็มที่ โดยทั่วไปจะเป็นผู้ที่มีความสามารถทางพุทธิปัญญาสูงกว่าบุคคลในวัยเดียวกัน (โพทรีย์ ลินลาร์ตัน ๒๕๒๓ : ๕๗) มีความสามารถในการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับสิ่งยาก ๆ ได้ นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่จะมีอุดมคติ และความคาดหวังสูง มีทัศนคติ ค่านิยม และแบบในการใช้ชีวิตตลอดจนบุคลิกภาพแตกต่างกันไป นักศึกษาเข้ามหาวิทยาลัย พร้อมกับความมุ่งหมายส่วนตัวและเขาจะเข้าเกี่ยวข้องกับบทบาทในกิจกรรมซึ่งตรงกับ ความสนใจส่วนตัวของเขาเหล่านั้น รวมทั้งในเรื่องความสัมพันธ์กับอาจารย์ก็จะเป็นไปในทิศทางที่เขาต้องการ นักศึกษาแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันอย่างมากทั้งในด้านความสามารถในการเรียนรู้ ความต้องการ ความคาดหวัง ความสนใจ และแบบของการเรียนรู้ การศึกษาทำความเข้าใจกับความแตกต่าง เหล่านี้ของนักศึกษา จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ และช่วยให้ผู้สอนสามารถตั้งวัตถุประสงค์ ทาวิธีในการสอน การประเมิน และจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความแตกต่างของนักศึกษาเหล่านั้น ได้มีผู้ศึกษาและเสนอความคิดเห็นในเรื่องความแตกต่างในตัวนิสิตนักศึกษา เช่น ประกอบ คูปรตัน (๒๕๒๔ : ๑ - ๔) อ้างทฤษฎีของ คลาร์ค และโทรว์ (Clark and Trow) จำแนกประเภทของนิสิตนักศึกษา ออกตามวัฒนธรรมย่อย เป็น ๔ ประเภท โดยพิจารณาว่านักศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องของการคิดอ่านทางสติปัญญา มากน้อยเพียงใด และนักศึกษามีความสัมพันธ์ต่อสถาบันหรือมหาวิทยาลัยมากน้อยเพียงใด ดังต่อไปนี้

๑. กลุ่มวิชาการ (Academic Subculture) เป็นนิสิตนักศึกษาซึ่งให้ความสนใจในเรื่องเนื้อหาทางวิชาการ ชอบแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในเชิงวิชาการ ชอบร่วมในกิจกรรมของมหาวิทยาลัย เช่น การสัมมนา นักศึกษาประเภทนี้จะชอบทำงานหนัก ต้องการให้ได้คะแนนดี นิสิตนักศึกษาประเภทนี้เห็นว่า มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันที่ให้การสนับสนุน ส่งเสริมสติปัญญา และเปิดโอกาสให้ได้มีการเรียนรู้อย่างเต็มที่ นักศึกษากลุ่มนี้มีความหวังในอนาคตที่จะศึกษาต่อทั้งในและต่างประเทศในระดับบัณฑิตศึกษา

๒. กลุ่มต่อต้าน (Non - Conformist Subculture) นักศึกษาประเภทนี้จะมีลักษณะไม่ยอมตาม เป็นพวกที่มีความคิดรุนแรง ก้าวร้าว ไม่เห็นด้วย สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง สนใจแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ทั้งทางด้านวรรณกรรม ศิลปะ และการเมือง

นักศึกษาประเภทนี้มักแยกตนเอง ออกจากคณาจารย์ สถาบัน หรือเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้บริหาร มีความอิสระในการวิพากษ์วิจารณ์มหาวิทยาลัย และสังคมโดยกว้าง นิยมที่จะหาแหล่งความรื่นรมย์ มหาวิทยาลัย หรือวงการต่าง ๆ ที่มีความคิดเห็นไปในทำนองเดียวกัน แสวงหาการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบฉบับของตนเอง

๓. กลุ่มกิจกรรม (Collegiate Subculture) นักศึกษากลุ่มนี้จะไม่สนใจการเรียนรู้อะไรหรือทำหรือรับตำราอย่างจริงจัง ไม่สนใจเรื่องความคิดเหมือนสองกลุ่มแรก คุณค่าของนักศึกษาประเภทนี้อยู่ที่ความสนุกสนานและกิจกรรมนอกหลักสูตรในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับกีฬา สันทนาการ และงานสังคม การเชียร์กีฬา มีความรู้สึกผูกพันกับสถาบันของตนเองมาก

๔. กลุ่มอาชีพ (Vocational Subculture) นักศึกษาประเภทนี้สนใจศึกษาเพื่อรับปริญญา ไปประกอบอาชีพ ไม่สนใจในเรื่องความคิด (idea) ไม่มีความรู้สึกเกี่ยวกับทางสถาบัน ไม่สนใจกิจกรรมนอกหลักสูตรทุกประเภท นอกจากกิจกรรมพิเศษที่มีรายได้สนใจในการเรียนเพื่อการประกอบอาชีพ เป็นส่วนมาก มองเห็นสถาบันการศึกษาเหมือนแหล่งฝึกงานและเป็นสถานที่ซึ่งจะนำตัวเองไปสู่อนาคต การทำงานที่ดียิ่งขึ้น

วิลสัน และคณะ (Wilson and others 1975 : 113 - 114) จัดแบ่งประเภทของนักศึกษาตามลักษณะความสนใจเป็น ๔ ประเภท ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับการแบ่งประเภทของนักศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้วคือ

๑. กลุ่มสนใจทางปัญญาความคิด (Intellectual) นักศึกษาพวกนี้จะอ่านหนังสือมาก ด้วยความสนใจส่วนตัว นอกเหนือไปจากหนังสือที่อาจารย์มอบหมายให้ นักศึกษาประเภทนี้แม้จะเป็นผู้ที่หวังได้ปริญญาชั้นสูงต่อ ๆ ไป แต่จะไม่เรียนคร่ำเคร่งมากนัก เขาจะสนใจอะไรก็ตามนั้นเป็นเพราะความสนใจส่วนตัวของเขาเอง

๒. กลุ่มวิชาการ (Academic) นักศึกษาพวกนี้มีแรงจูงใจจากภายนอกมากกว่า โดยเฉพาะแรงจูงใจเรื่องคะแนนเขาจะทุ่มเทเรียนอย่างหนักเพื่อให้ได้คะแนนดี มากกว่าความพึงพอใจที่จะได้เรียนรู้ กลุ่มเพื่ออะไรก็จะเป็นคนที่สนใจในวิชาการ มีความพยายามที่จะเรียนให้ได้ปริญญาสูง ๆ ขึ้นไป นักศึกษาประเภทนี้จะอ่านหนังสือน้อยกว่านักศึกษาประเภทแรก

๓. กลุ่มกิจกรรม (Activist) นักศึกษาแบบนี้จะสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

เช่น การประท้วง รับบริจาคเงิน ทำงานเพื่อสังคม สนใจกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับสังคมและการเมืองนอกสถาบัน ใช้เวลาในการศึกษาพอประมาณ

๔. กลุ่มอาชีพ (Vocational) นักศึกษากลุ่มนี้ก็สนใจเรื่องนอกสถาบัน แต่ด้วยเหตุผลที่แตกต่างจากกลุ่มนักศึกษากิจกรรม เขาจะเตรียมพร้อมเพื่อการประกอบอาชีพ หลังจากสำเร็จการศึกษา พยายามหาความรู้ ทักษะเพื่อการทำงาน การเลือกอาชีพ เห็นความสำคัญของการทำงาน หลังจากการศึกษา นักศึกษากลุ่มนี้จะอ่านตำราน้อยกว่านักศึกษากลุ่มอื่น แต่ใช้เวลาในการเรียนมากกว่า

๕. กลุ่มสนใจทางศิลปะ (Artistic) นักศึกษากลุ่มนี้จะสนใจทางสุนทรียศาสตร์ แบบแผนประเพณี งานศิลปะ วรรณคดี กลุ่มเพื่อนก็จะเป็นผู้สนใจในเรื่องเหล่านี้ เช่นเดียวกัน นักศึกษากลุ่มนี้มีมักไม่ค่อยสนใจที่จะได้ปริญญาสูง ๆ ขึ้นไป

๖. กลุ่มนอกรูปแบบ (Hip Non conformist) นักศึกษากลุ่มนี้สนใจศึกษาหนังสือ ต้องห้าม ยาเสพติด ศึกษาหาความรู้ อ่านหนังสือเพื่อความพอใจของตัวเอง คล้ายกับกลุ่ม Intellectual และ Activist

๗. กลุ่มกีฬา (Athletic) สนใจเข้าร่วมในกิจกรรมกีฬา การแข่งขัน ชอบอ่านหนังสือเกี่ยวกับการกีฬา เรื่องเกี่ยวกับกีฬาจะเป็นเรื่องที่นักศึกษากลุ่มนี้ให้ความสนใจหลังจากสำเร็จการศึกษา ใช้เวลาเรียนน้อยกว่าธรรมดา ความคาดหวังในการศึกษาสูงขึ้นไปอยู่ในระดับปานกลาง

๘. กลุ่มการเมือง (Political) นักศึกษาประเภทนี้จะเป็นนักศึกษาที่เป็นผู้นำในองค์กร เข้าร่วมในชมรมกิจกรรมต่าง ๆ อ่านหนังสือน้อย แต่ใช้เวลาในการศึกษาในเกณฑ์เฉลี่ยปานกลาง ความคาดหวังในการศึกษาขึ้นสูงอยู่ในระดับปานกลาง

เฉพาะนักศึกษาเพศหญิง ก็ได้มีการแบ่งประเภทต่าง ๆ กัน เป็น ๖ ประเภทดังนี้ (ทองเรียน อมรัชกุล ๒๕๒๕ : ๓๖ อ้างจาก Wash 1973 : 50 - 51)

๑. พวกที่มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative Individuals) นักศึกษาหญิงประเภทนี้เห็นว่าตนเองมีสติปัญญา และทุกสิ่งทุกอย่างเหนือผู้อื่น โดยทั่วไป นักศึกษาหญิงพวกนี้ยึดถือความคิดดังกล่าวและปฏิบัติจริงจัง โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นที่ยอมรับของสังคมหรือไม่ เป็นพวกที่มีจินตนาการสูง มีความคิดอิสระ และอุทิศตนเพื่อความคิดสร้างสรรค์อย่างแท้จริง

นักศึกษาประเภทนี้ มักจะเรียนวิชาเอกทางนาฏกรรม (Drama) ศิลป (Art) หรือวรรณคดี (Literature)

๒. พวกไม่เป็นระเบียบ (The Wild ones) นิสิตหญิงประเภทนี้มีความเป็นอิสระต่อต้านความคิดอนุรักษนิยม ไม่ชอบทำงานหนัก ตรงกันข้ามชอบความสนุกสนาน ชีวิตที่ตื่นเต้น เป็นคนไม่เรียบร้อยอยู่ไม่สุข เปิดเผย ชอบงานรื่นเริง ทำตนเด่น และเป็นคนหลงตนเอง

๓. พวกนักวิชาการ (Scholars) นักศึกษาหญิงประเภทนี้ให้ความสนใจกับการเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอยู่เสมอ เอาใจใส่รับผิดชอบต่อการปรับปรุงตนเอง ใช้เวลาส่วนใหญ่ในห้องสมุด นักศึกษาประเภทนี้จะเป็นคนมีเหตุผล รู้จักการวิเคราะห์ แต่จะมีเพื่อนฝูงน้อย และไม่ชอบสังคม

๔. พวกสังคม (The Social Groups) นักศึกษาประเภทนี้จะสนใจงานสังคม แต่ก็ทำงานหนักเพื่อเรียนรู้ให้ผ่าน โดยธรรมชาติแล้วเป็นคนรักสนุก ชอบสังคม ซึ่งมีผลเป็นอุปสรรคต่อความเจริญทางสติปัญญา

๕. พวกชอบทำตนเป็นหัวหน้า (Leaders) นักศึกษาประเภทนี้สนใจเป็นพิเศษในกิจกรรมขององค์การนักศึกษา มักจะเข้าไปเป็นตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์การ รวมทั้งในชุมชน หรือในกลุ่มนักศึกษาต่าง ๆ ลักษณะที่เห็นได้ชัดเจน คือ การทำตนเป็นผู้รอบรู้ และเป็นผู้นำในกิจกรรมทั้งหลาย

๖. พวกที่มีหัวรุนแรงทางการเมือง (Political Activist) นิสิตหญิงกลุ่มนี้โดยจิตใจแล้วมีวิญญูญาณของนักปฏิรูป (Civic-minded Reformist) ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการเมืองในระดับมหาวิทยาลัย หรือการเมืองในระดับประเทศหรือในท้องถิ่นก็ตาม ลักษณะพิเศษของนักศึกษาประเภทนี้คือ ชอบการแข่งขัน ให้ความสนใจกับงานที่ติดต่อประชาชน (Public Affairs) สิทธิ และหน้าที่ของพลเมือง รวมทั้งนโยบายหรือประเด็นต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนใจของประชาชนทั่วไป

แม้ว่านิสิตนักศึกษาจะมีลักษณะต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปนั้น ในนักศึกษาแต่ละคนอาจมีลักษณะหลาย ๆ ประการข้างต้นรวมกันอยู่ โดยสัดส่วนที่แตกต่างกัน เช่น นักศึกษาที่สนใจกิจกรรมก็อาจสนใจในการเรียน ต้องการได้เกียรตินิยม และสนใจการประกอบอาชีพด้วย แต่โดยลักษณะส่วนร่วมแล้ว นักศึกษาอาจมีลักษณะเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็อาจจัดเข้าอยู่ในกลุ่มนักศึกษา ประเภทใดประเภทหนึ่ง ในบรรดานักศึกษาที่มีแนวโน้มความสนใจแตกต่างกันก็

จะมีความสนใจ ชอบอาจารย์ที่ต่างกันออกไป เช่น นักศึกษาที่สนใจทางวิชาการ สนใจในคะแนนก็มีแนวโน้มที่จะชอบลักษณะอาจารย์ที่ให้คะแนนดี หรืออาจารย์ที่สอนในวิชาที่ตน เรียนได้ดี กลุ่ม intellectual, activist, political มีแนวโน้มที่จะชอบอาจารย์ที่มีวิธีการสอน ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมได้พูด ได้ถาม ได้ตอบ แสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน หรือนักศึกษาประเภท artistic, intellectual, activist, political ก็อาจชอบอาจารย์ที่ใช้วิธีการเรียนการสอนแบบอิสระ ต้องการมีความสัมพันธ์ดีต่อกับอาจารย์มากกว่านักศึกษากลุ่ม Athletic, Hip - nonconformist เป็นต้น

นอกจากความแตกต่างกันในลักษณะดังกล่าวข้างต้นแล้ว นักศึกษายังมีแบบในการเรียน (Learning style) ซึ่งแตกต่างกัน เช่น โรชแมน และกราชา (Reichman and Gasha : 1974) ได้แบ่งแบบการเรียนของนักศึกษา เป็น ๖ แบบคือ

๑. แบบแข่งขัน (Competitive) นักศึกษาแบบนี้จะเรียนเพื่อให้ดีกว่าเพื่อนในชั้นเดียวกัน พวกนี้จะรู้สึกว่าเขาจะต้องแข่งกับนักศึกษาคนอื่น เพื่อให้ได้รางวัล เช่นคะแนนดี หรือความสนใจจากอาจารย์ เขาจะเห็นสถานการณ์ในห้องเรียนเป็นสถานการณ์ที่ต้องมีการแพ้และชนะ ซึ่งเขาจะต้องชนะเสมอ

๒. แบบร่วมมือ (Collaborative) ผู้เรียนแบบนี้เชื่อว่า เขาจะเรียนได้มากที่สุดหากมีการแลกเปลี่ยนความคิด ความสามารถกับคนอื่น เขาจะร่วมมือกับอาจารย์และเพื่อน และชอบที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น นักศึกษาประเภทนี้จะเห็นห้องเรียนเป็นสถานที่สำหรับมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้ง เป็นที่ให้ได้เรียนรู้ด้วย

๓. แบบหลีกเลี่ยง (Avoidance) นักศึกษาที่มีแบบการเรียนแบบนี้ มีลักษณะซึ่งไม่สนใจในการเรียน เนื้อหาสาระในห้องเรียนแบบเดิม เขาจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมกับเพื่อนและอาจารย์ในชั้นเรียน ไม่สนใจกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน

๔. แบบมีส่วนร่วม (Participant) ลักษณะของนักศึกษาแบบนี้ เป็นผู้ที่สนใจเข้าห้องเรียน ตั้งใจเรียน เขาจะรับผิดชอบให้ตัวเองได้รับอะไรมากที่สุดจากห้องเรียน และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือมีส่วนร่วมกับคนอื่นในเรื่องที่เกี่ยวกับการเรียนมากที่สุด แต่ไม่สนใจมีส่วนร่วมกับส่วนที่นอกเหนือวิชาการ

๕. แบบพึ่งพา (Dependent) นักศึกษาแบบนี้มีความอยากรู้ยากเห็นในเรื่อง

วิชาการน้อย เรียนเท่าที่ถูกกำหนดให้เรียน เขาจะเห็นอาจารย์และเพื่อน เป็นแหล่งของความรู้ และแหล่งสนับสนุน จะหาผู้ที่มีอำนาจเพื่อแนะนำและต้องการให้มีคนคอยบอกว่า เขาควรทำอะไร

๖. แบบอิสระ (Independent) ผู้เรียนแบบนี้ชอบคิดด้วยตัวเอง ชอบทำงานด้วยตัวเองแต่จะฟังความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ในชั้นเรียน เขาจะเรียนเนื้อหาที่เขาารู้สึกว่ามีความสำคัญ และเป็นผู้ที่มั่นใจในความสามารถในการเรียนของตนเอง

เมื่อพิจารณาจากความแตกต่างในระดับชั้นปีที่ศึกษา ทองเรียน อมรัชกุล (๒๕๒๕ : ๓๘ - ๓๙) ยังเห็นว่านักศึกษามีความแตกต่างกันไป กล่าวคือ

นิสิตชั้นปีที่ ๑ นิสิตที่ เริ่มเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย หวังความสำเร็จในเชิงวิชาการ สนใจในการศึกษาหาความรู้ความคิดต่าง ๆ ต้องการเข้าใจตัวเอง (Self-Understanding) เข้าใจปัญหาของโลก รวมทั้งแสวงหาเอกลักษณ์ของตน แสวงหาฐานะส่วนตัว มีความเป็นมิตร ผูกพันอยู่กับเพื่อนและชอบรวมอยู่ในกลุ่ม และเป็นผู้มีมนุษยธรรม สุภาพ เรียบร้อย ให้ความสำคัญคุ้มครองและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความรู้สึกทั่วไปของนิสิตพวกนี้คือทั้งกลัวและตื่นเต้น นิสิตปีที่ ๑ นี้ จะสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทุกประเภทในมหาวิทยาลัย

นิสิตชั้นปีที่ ๒ เริ่มเกิดความไม่พอใจมหาวิทยาลัย บางกรณีอาจมีความรู้สึกเฉย ๆ เบื่อ ไม่ยินดียินร้ายต่อสภาพทั่วไปในมหาวิทยาลัย ทั้งนี้เพราะพวกนี้ถูกทอดทิ้งและไม่ได้รับการเอาใจใส่จนกระทั่งนิสิตเกิดความรู้สึกขึ้นมาเองว่า ตนเองเป็นคนขาดความรับผิดชอบ ดังนั้น ทางออกของนิสิตปีที่ ๒ เหล่านี้ คือ การริเริ่มสร้างความเป็นแบบแผนของกลุ่มย่อยขึ้นมาจนเกิดเป็นวัฒนธรรมเพื่อนฝูงขึ้น (Peer Culture)

นิสิตชั้นปีที่ ๓ นิสิตเหล่านี้จะมีวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของตนเองเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะในลักษณะที่สูงมาก สำหรับกลุ่มนิสิตปีที่ ๓ ด้วยกันเองจะมีความคิดเห็นแตกแยกออกไป น้อยมาก มีความคิดเห็นไปในแนวเดียวกัน เป็นส่วนใหญ่ มีค่านิยมคล้ายคลึงกัน และทุกคนจะมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ลักษณะที่คล้ายนิสิตปีที่ ๒ คือ ความไม่พอใจมหาวิทยาลัยในด้านต่าง ๆ รวมทั้งมีข้อวิพากษ์วิจารณ์มหาวิทยาลัยด้วย

นิสิตชั้นปีที่ ๔ พวกนี้มีแนวโน้มที่จะหันความสนใจออกไปจากมหาวิทยาลัย เขาจะเข้ามามีส่วนร่วมกับการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย เริ่มตั้งแต่ไม่สนใจวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของนิสิต (Student Culture) รวมทั้งไม่ยอมรับระเบียบประเพณีของนิสิตด้วยตนเอง โดยส่วนใหญ่แล้วจะสนใจกับเรื่องส่วนตัว เฉพาะอย่างยิ่งชีวิตภายหลังจากสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในระดับปริญญาตรีไปแล้ว

นอกจากนี้แล้ว ทองเรียน อุมริชกุล ยังเห็นว่านักศึกษาอาจแบ่งออกกว้าง ๆ เป็น ๓ พวก คือ พวกที่เรียนอย่างเดียว พวกนี้จะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการศึกษาเล่าเรียน ไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนอกหลักสูตรใด ๆ ใช้เวลาในห้องสมุด เวลามาเรียนอุทิศตนให้กับตำรา และคำสอนของอาจารย์ พวกที่สอง ไม่สนใจการศึกษาเล่าเรียนมากนัก มักจะใช้ชีวิตอยู่กับการทำกิจกรรม เข้าร่วมเป็นผู้นำต่าง ๆ ในองค์การ ชมรมกิจกรรมต่าง ๆ พวกนี้มีความคิดว่า การศึกษาเล่าเรียนที่แท้จริงนั้น มีข้อมูลที่ตำราและการสอนของครูอาจารย์ แต่จะเกิดจากการที่ตนเองได้มีประสบการณ์และเรียนรู้ด้วยตนเอง พวกที่ ๓ คือ นักศึกษาที่เดินสายกลาง สนใจศึกษาเล่าเรียนจากตำรา และการสอนของอาจารย์และทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนิสิตต่าง ๆ ด้วย

เดือนใจ ชิวภักดี (๒๕๑๖ : ๑๑๖ - ๑๑๗) แบ่งประเภทนักศึกษาตามลักษณะและความมุ่งหวังในการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยดังนี้

๑. นักศึกษาที่เข้ามาต้องการเรียน เป็นประเภทนักศึกษาที่เลือกคณะและมหาวิทยาลัยที่ตนชอบและสอบเข้าได้ หรือพวกที่สอบเข้าเรียนในคณะวิชาที่ไม่ชอบแต่ต้องการจะเรียน นักศึกษาทั้งสองลักษณะนี้ เมื่อได้เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยจะตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีความกระตือรือร้นในการศึกษา เพราะมีแรงจูงใจคือ ปริญญาบัตร ตั้งใจปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

๒. นักศึกษาที่เข้ามหาวิทยาลัย เพราะความจำเป็น โดยสิ้นความรู้สึกซึ่งอาจเป็นเพราะถูกบังคับ ถูกกดดันจากญาติพี่น้อง บังคับให้เรียนคณะวิชาซึ่งตัวเองไม่ชอบ เพราะเป็นวิชาที่หางานทำได้ง่าย รวมทั้งนักศึกษาที่เลือกเข้าเรียนตามเพื่อน เมื่อเข้ามาเรียนก็ไม่ตั้งใจเรียนไม่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

สรรเสริญ อุทัยเฉลิม (๒๕๑๔ : ๑๘๓ - ๑๘๔) เห็นว่านักศึกษาไทยมี ๓ ประเภท

๑. ประเภทเรียนเพื่อหาความรู้อย่างเดียว ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมหรือสังคมภายนอก เป็นหนอนหนังสือ
๒. ประเภทเรียนเพื่อแสวงหาความรู้ เพื่อตนเองและสังคมนักศึกษาแบบนี้จะต่างจากพวกแรกโดยจะสนใจศึกษาเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสภาพสังคม ใช้เวลาว่างบำเพ็ญประโยชน์เพื่อช่วยให้สังคมดีขึ้น
๓. ประเภทแสวงหาแนวความคิดใหม่ หรือพวกหัวก้าวหน้า เป็นนักศึกษาที่ไม่ยอมหยุดนิ่ง พยายามหาความรู้ใหม่ แสดงออก แสดงความคิดที่ใหม่ ๆ แปลก ๆ ซึ่งสรรเสริญเสนอว่า นักศึกษาประเภทนี้หากได้รับการเอาใจใส่จากอาจารย์ช่วยชี้แนะแนวทาง ให้ข้อคิดเห็นที่ถูกต้อง ใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของนักศึกษากลุ่มนี้ จะช่วยให้นักศึกษากลุ่มนี้ขึ้นนำนักศึกษาอื่น ๆ ได้ เพราะเป็นกลุ่มพวกหัวก้าวหน้า หรือกลุ่มปฏิกริยา

นอกจากความแตกต่างกันในตัวนักศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ความแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่งในตัวนักศึกษาคือ ความแตกต่างในบุคลิกภาพ ซึ่ง จากคอบ (Jacob: 1951 : 90) กล่าวว่า บุคลิกภาพของนักศึกษา และแนวโน้มในเรื่องบุคลิกภาพของนักศึกษา เมื่อแรกเข้ามาในชั้นเรียน มีส่วนอย่างมากต่อปฏิกริยาของนักศึกษาที่มีต่อวิธีการสอน และต่อสิ่งที่นักศึกษาจะได้รับจากวิชานั้น และความแตกต่างส่วนตัวของนักศึกษา มีความสำคัญมากกว่าความแตกต่างทางเทคนิคของการสอน ในการกำหนดอิทธิพลทางการศึกษา ลักษณะบุคลิกภาพที่สำคัญประการหนึ่ง คือลักษณะเชิงลัทธิ (dogmatism) ซึ่งจะได้กล่าวถึงแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับ ลักษณะ เชิงลัทธิ (Dogmatism)

ความหมายของคำศัพท์ คำว่า ลัทธิ (dogma) คือลัทธิที่กำหนดกฎขึ้นตายตัว และได้รับการสนับสนุนอย่างแน่นแฟ้น มักใช้ในความหมายในทางที่เสียหาย เพื่ออธิบายลัทธิหรือหลักคำสอนทางศาสนาของชนกลุ่มอื่น ศัพท์นี้ใช้หมายถึงข้อสมมุติทางอุดมคติวิทยา ที่เรียนรู้และท่องจำจนขึ้นใจโดยไม่ถกถามว่าจะนำมาใช้ปฏิบัติได้หรือไม่ (พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๔ : ๑๒๐) หรือหลักเกณฑ์ที่ไม่มีข้อพิสูจน์ (สอ เสถบุตร ๒๕๒๕ : ๒๑๑) และคำว่า dogmatism มีความหมายว่า การความมั่นใจ ความ

หัวรั้น สิทธิชนนิยม หรือลักษณะเชิงสิทธิชน

รอคิช (Rokeach 1960: 54 - 56) อธิบายลักษณะเชิงสิทธิชน (dogmatism) ว่า ได้แก่ ลักษณะหนึ่งของบุคลิกภาพที่อยู่ในระบบของความเชื่อ (Belief system) และระบบของความไม่เชื่อ (Disbelief system) เป็นระบบที่มีความต่อเนื่องกัน โดยถือว่า พวกที่มีลักษณะเชิงสิทธิชนสูง คือ พวกใจแคบ (closed - mindedness) และพวกที่มีลักษณะเชิงสิทธิชนต่ำ คือ พวกใจกว้าง (open - mindedness) โดยถือว่าในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งคนจะต้องแสดงออก จะมีลักษณะที่บ่งบอกว่าคนควรแสดงออกอย่างไร ถ้าปฏิกริยาของคนใด เป็นไปในลักษณะนั้นก็แสดงว่า การตอบสนองของเขาถูกต้อง และเหมาะสม ในสถานการณ์เดียวกันนี้ จะประกอบด้วยองค์ประกอบที่ไม่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างภายใน หรือข้อกำหนดของสถานการณ์นั้น หากการตอบโต้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องนั้น ๆ ก็แสดงว่าการตอบโต้ดังกล่าว เป็นการไม่ฉลาดหรือไม่เหมาะสม

คนเราควรสามารถที่จะประเมินข้อมูลที่ได้รับทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องได้อย่างเหมาะสม รอคิช (Rokeach, 1960 : 57 - 60) เห็นว่าลักษณะพื้นฐานที่จะบ่งบอกว่าระบบความเชื่อของคนเป็นแบบเปิด (open) หรือปิด (closed) นั่นคือ ถ้าผู้ใดสามารถรับ ประเมิน และแสดงออกด้วยข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยคุณค่าภายในของมันเอง ไม่ถูกกีดกันด้วยองค์ประกอบที่ไม่เกี่ยวข้อง ซึ่งเกิดจากตัวบุคคลนั้นเอง หรือจากภายนอก อย่างเช่น แรงกดดันภายในตัวของบุคคลนั้น ได้แก่ ความต้องการในอำนาจ ความต้องการให้ตัวเองเป็นใหญ่ ต้องการลดความกังวลของตัวเอง เป็นต้น ส่วนสาเหตุจากภายนอก เช่น ความกดดันของรางวัลหรือการถูกทำโทษ ซึ่งจะได้รับ เช่น จากพ่อแม่ เพื่อน ผู้มีอำนาจอื่น ๆ จากบรรทัดฐานของสังคม เป็นต้น คนที่มีลักษณะใจกว้างหรือ เปิดจะประเมิน แสดงออกต่อข้อมูลในสถานการณ์ใด ๆ อย่างเป็นอิสระ พิจารณาคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของมันเอง โดยข้อกำหนดของโครงสร้างภายในของสถานการณ์นั้น การกระทำของคนประเภทนี้ จะมาจากแรงจูงใจภายในตัวของเขาเอง ไม่ค่อยมีผลมาจากแรงบังคับของสิ่งอื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง สามารถจะต่อต้านแรงกดดันจากสิ่งอื่นหรือผู้อื่น ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ใจแคบหรือปิด จะเป็นผู้ที่มีความยากลำบากที่จะสามารถเห็นความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ได้รับ กับสิ่งอื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง แรงกดดันจากภายนอก เช่น การได้รับรางวัลมีความสำคัญต่อปฏิกริยาของเขาที่จะมีต่อข้อมูลหรือความคิดเห็นที่จะแสดงออก

รอกีช (Rokeach 1960 : 55 - 57) กล่าวถึงลักษณะคนใจกว้าง (open mindedness) และคนใจแคบ (closed - mindedness) โดยแยกให้เห็นความแตกต่างในระบบความเชื่อ และระบบความไม่เชื่อ คือ คนใจกว้าง การปฏิเสธสิ่งที่เขาไม่เชื่อมีน้อย จะยอมเชื่อได้ง่ายกว่าคนที่ มีใจแคบ ระบบของความเชื่อและไม่เชื่อของคนใจกว้างจะมีการติดต่อสัมพันธ์กัน คือมีการพิจารณา สิ่งที่เชื่อ และไม่เชื่อ และเปลี่ยนแปลงได้ ความแตกต่างระหว่างระบบความเชื่อกับความไม่เชื่อ มีน้อยคือให้หลักเดียวกันระหว่างความเชื่อกับความไม่เชื่อ ในระหว่างความไม่เชื่อมีความแตกต่างกันเป็นหลายระดับ บางสิ่งเชื่อมาก บางสิ่งเชื่อเล็กน้อย ในเรื่องสัญญาตญาณ มีความเชื่อว่าโลกและสถานการณ์ในขณะใดขณะหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดี เกี่ยวกับอำนาจ เชื่อว่าอำนาจหรือผู้มีอำนาจ ไม่ใช่สิ่งสูงสุด และเชื่อว่าคนไม่อาจจะถูกประ เหมินจากการที่เขาเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับอำนาจ หรือในผู้มีอำนาจ โครงสร้างในระบบความเชื่อ หรือความไม่เชื่อที่มาจากคนอื่น ๆ โดยรอบจะมี ส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน เขาจะสามารถนำสิ่งต่าง ๆ มาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน และเป็นผู้ที่สามารถ มองสิ่งต่าง ๆ ในช่วงเวลากว้างทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในทางตรงกันข้าม คนที่ลักษณะ ปิด (close mindedness) จะยอมเชื่อในสิ่งที่เขาปฏิเสธไม่เชื่อ ได้ยาก ในระหว่างความเชื่อ กับความไม่เชื่อ แยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ไม่มีการพิจารณาเพื่อจะเชื่อในสิ่งที่ไม่เชื่อ หรือ ในทางกลับกัน ความแตกต่างระหว่างความเชื่อ และความไม่เชื่อมีมาก คือคนประเภทนี้จะใช้ หลักในระบบของความเชื่อเป็น อย่างหนึ่ง ส่วนในระบบของความไม่เชื่อจะเป็นอีกหลักหนึ่ง ในระบบ ของความไม่เชื่อมีระดับเดียวเท่า ๆ กัน โดยสัญญาตญาณจะรู้สึกเชื่อว่าโลกและสถานการณ์ที่ เป็นอยู่เป็นสิ่งที่ถูกคามเป็นอันตราย มีความเชื่อในอำนาจ และผู้มีอำนาจว่าเป็น สิ่งสูงสุด เขาจะ ยอมรับหรือปฏิเสธคนใดคนหนึ่งก็โดยพิจารณาจากการที่คน ๆ นั้น มีความเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ในอำนาจหรือผู้มีอำนาจนั้น ส่วนโครงสร้างของระบบความเชื่อหรือไม่เชื่อแยกจากกัน ไม่มีการ ติดต่อกัน เป็นผู้ที่มีมอง สิ่งต่าง ๆ ในเวลาแคบ ๆ และมักเป็นคนมุ่งอนาคต

ลักษณะบุคลิกภาพดังกล่าวมีผลต่อความคิดเห็นและบุคลิกภาพอื่นของคน อีกกินโบธัม (Higginbotham : 1967) พบว่าลักษณะจิตใจ (close mindedness) เกี่ยวข้องกับความ กังวลใจและความไม่มีเหตุผล วัตคิโอโน สเตราส์ และชิฟมัน (Vacchiano, Strauss and Schiffman : 1968 อ้างใน Pracob Cooperat : 1978 : 17) กล่าวว่า คนที่ มีลักษณะเชิงลิตัธมต์สูง (high dogmatic) คือคนที่ต้องการ การสนับสนุน การให้กำลังใจ

ต้องการ เรียกร้องความเข้าใจจากผู้อื่น ไม่มีความอดกลั้นต่อความเข้าใจและความรู้สึกของผู้อื่น ทลึงเสียงที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน เป็นผู้ที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ปกป้องตนเอง ไม่พอใจกับพฤติกรรมของตนเองหรือสถานภาพของตนเอง ไม่มีความมั่นใจ กังวลใจกับสภาพที่เปลี่ยนแปลงยอมตาม เครื่องครัด ขลาดกลัว อนุรักษนิยม เชื่อมั่นในสิ่งที่ได้รับการสอนมาให้เชื่อ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่มีลักษณะเชิงลิทธันด์ต่ำ (low dogmatic) ผู้ที่มีลักษณะเชิงลิทธันด์สูง (high dogmatic) จะเป็นคนที่มีความกังวลมากกว่า และมีความเชื่อว่าโลกที่เราอยู่อยู่ในสภาพที่ถูกคุกคาม ผู้ที่มีลักษณะเชิงลิทธันด์สูง จะประสบความยากลำบาก และใช้เวลานานกว่าในการที่จะตัดสินใจแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ยากที่จะยอมรับความเชื่อใหม่ ๆ ทศณะใหม่ ๆ ในทางสังคม การเมือง ศาสนาและความแตกต่างทางเชื้อชาติ (Rokeach ; 1960 ; 62)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักการศึกษาบางคนมีความเห็นว่าชีวิตและการศึกษาในมหาวิทยาลัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพในตัวนักศึกษาเพียงผิวเผินเท่านั้น เช่น ทำให้เกิดความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์ในการที่จะตัดสินพฤติกรรมของคนอื่น ซึ่งไม่เกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐาน ซึ่งมีบทบาทในการเสริมสร้างรูปแบบชีวิตของนักศึกษา จากอบ (Jacob 1957 : 53) กล่าวว่า มีเหตุผลที่ชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วระหว่างการศึกษานี้ในมหาวิทยาลัยนั้น การเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เป็นมาตรฐานสำคัญ ซึ่งมีส่วนควบคุมชีวิตของนักศึกษา เป็นไปได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น นักศึกษาอาจปรับปรุงความคิดเห็นต่อข้อคำถามต่าง ๆ มากมาย และเรียนรู้ที่จะอดกลั้น เพื่อที่จะเข้ากับคนอื่นที่มีความคิดเห็นแตกต่างออกไป ได้ง่ายขึ้น อาจสามารถพึ่งตัวเองได้มากขึ้น อาจเปลี่ยนแปลงแผนการในเรื่องการประกอบอาชีพ แต่นักศึกษาส่วนใหญ่ยังคงสภาพเป็นบุคคลเดิมซึ่งมีค่านิยม ความเชื่อพื้นฐานเป็นของตนเอง จากอบ (Jacob 1957 : 49) เห็นว่ามหาวิทยาลัยจะทำหน้าที่อบรมกล่อมเกลา (socialization) มากกว่าที่จะทำให้นักศึกษาใจกว้างขึ้น แต่จากอบ เห็นว่า นักศึกษาจะมีความเข้มงวดน้อยลง ลักษณะเชิงลิทธันด์น้อยลง (less dogmatic) และลดมาตรฐานความเชื่อที่รุนแรงลง มีความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์ต่อผู้ที่มีอำนาจมากขึ้น มั่นใจในตัวเองมากขึ้น พึ่งตัวเองได้ดีขึ้น เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ลดอคติต่อคนต่าง เชื้อชาติลง มีความยึดมั่นในเรื่องความเชื่อมากขึ้น



บราวเออร์ (Brewer 1973 : 50) กล่าวว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยดูเหมือน จะมีความอดกลั้นมากขึ้น (more tolerance) ระหว่างการศึกษาในมหาวิทยาลัย แต่ก็เป็นที่น่าทึ่งว่า การเปลี่ยนแปลงนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับในมหาวิทยาลัย หรือว่า เป็นหนทางในการพัฒนาตนเองของนักศึกษา ซึ่งอยู่ในวัยของการพัฒนา แต่จากการศึกษาของแพลนท์ (Plant 1958) ซึ่งศึกษากับกลุ่มนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยซานโจเซ (San Jose State College) และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนที่มีความพอใจในระดับเดียวกันกับนักศึกษาเหล่านี้ แต่ไม่ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเพราะข้อจำกัดในเรื่องที่ว่างในการรับเข้าศึกษา เป็นต้น แพลนท์พบว่า การมีใจกว้างเพิ่มขึ้น ลักษณะเชิงสทิทอันต์ลดลง และเชื้อชาตินิยมลดลง เกิดขึ้นในทั้ง ๒ กลุ่ม แต่อย่างไรก็ดี แพลนท์ พบว่าการเปลี่ยนแปลงในตัวนักศึกษาดูเหมือนจะเพิ่มขึ้นตามระยะเวลาที่ศึกษาในมหาวิทยาลัย คือ นักศึกษาซึ่งเรียน ๔ ปี เปลี่ยนแปลงไปมากกว่านักศึกษาที่เรียน ๒ ปี และนักศึกษาซึ่งเรียน ๒ ปี เปลี่ยนแปลงไปมากกว่ากลุ่มเพื่อนซึ่งไม่ได้เข้าศึกษาเลย ดังนั้นแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในตัวผู้เยาว์ทั้งหมดที่แพลนท์ ศึกษา แต่คนที่ได้เข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาจะเปลี่ยนไปมากกว่า

เฟลด์แมน และนิวคอมบ (Feldman and Newcomb 1970 : 31) ศึกษาโดยใช้ scale เพื่อวัดระดับของความเชื่อซึ่งปิด นั่นคือคนที่มีความเชื่อเชิงสทิทอันต์ (Dogmatism) ไม่สามารถรับความคิดใหม่ ๆ พบว่า มีความแตกต่างสูงระหว่างนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ และปีที่ ๔ โดยแทบจะไม่มีข้อยกเว้น จากการศึกษาพบว่า นักศึกษาปีที่ ๔ มีลักษณะอำนาจนิยมน้อยลง (less authoritarian) ลักษณะเชิงสทิทอันต์น้อยลง (less dogmatic) ความนิยมในเชื้อชาติลดลง (less ethnocentric) และมีอคติน้อยลง (less prejudiced) มากกว่านักศึกษาชั้นปีที่ ๑

เลวิน (Levin 1967 อ้างใน Feldman and Newcomb 1970 : 287) ศึกษา นักศึกษาชาย ๒ กลุ่มที่ Berkeley และ Stanford ทั้งสองกลุ่มเป็นผู้ที่มีคะแนนสูงในแบบวัดลักษณะอำนาจนิยม (authoritarian scale) เมื่อแรกเข้ามหาวิทยาลัย และคาดว่า นักศึกษาทั้งสองกลุ่มจะ เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัย แต่จากข้อค้นพบกลุ่มหนึ่งลดลักษณะอำนาจนิยมลงเพียงเล็กน้อย อีกกลุ่มหนึ่งลดลงมาก จากองค์ประกอบเกี่ยวกับภูมิหลังของลักษณะบุคลิกภาพ และประสบการณ์ในมหาวิทยาลัย ซึ่งควรจะทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงต่างกัน เลวิน พบว่า กลุ่มที่คะแนนลักษณะอำนาจนิยมลดลงมากเป็นกลุ่มที่สนใจในทางปัญญา และเรื่องราวทางมนุษยศาสตร์ ประกอบกับมาจากครอบครัวซึ่งทั้งสอง ประการนี้มีความสำคัญ และเป็นนักศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ เลือกเรียนทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือชีววิทยา มากกว่าผู้ที่เลือกเรียนทางสังคมศาสตร์หรือมนุษยศาสตร์

ข้อค้นพบของ เลวินนี้ ตรงข้ามกับของ เทรนท์ และเมดสเคอร์ (Trent and Medsker : 1967) ซึ่งพบว่านักศึกษาซึ่งลดลักษณะอำนาจนิยมลงมากระหว่างการศึกษามหาวิทยาลัยเป็นกลุ่มซึ่งเลือกเรียนทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ส่วนน้อยที่สุดจะเป็นผู้ที่เลือกเรียนทางวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และทางการศึกษา สาเหตุที่ได้ข้อค้นพบแตกต่างกันนี้ อาจ เป็น เพราะเป็นการศึกษานักศึกษาต่างมหาวิทยาลัย และโดยวิธีการวิจัยซึ่งต่างกันคือ เลวิน เลือกนักศึกษาซึ่งเดิมมีลักษณะอำนาจนิยมสูง ส่วน เทรนท์และ เมดสเคอร์ ไม่ได้กำหนด

เฟลด์แมนและนิวโคม (Feldman and Newcomb 1970 : 167) ศึกษาโดยวัดระดับของ ลักษณะอำนาจนิยม ลักษณะเชิงสิทธิอันต์ อคติ และลักษณะบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ พบว่านักศึกษาในสาขามนุษยศาสตร์อยู่ในระดับที่คะแนนปานกลาง ค่อนไปทางคะแนนต่ำ แสดงว่า เป็นนักศึกษาที่มีลักษณะอำนาจนิยมน้อยกว่านักศึกษาสาขาวิชาอื่น นักศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ก็อยู่ในระดับคะแนน ปานกลางค่อนไปทางคะแนนต่ำ เช่นเดียวกัน แม้ว่าบาง แขนงวิชาของสาขาสังคมศาสตร์จะอยู่ในระดับกลางค่อนไปทางคะแนนสูง นักศึกษาทางสาขาวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์และธุรกิจคะแนนจะอยู่ทั้งสามระดับคือ สูง กลาง และต่ำ แต่จะมีแนวโน้มค่อนไปทางคะแนนกลาง ๆ และสูง ในการวัดลักษณะอำนาจนิยม ส่วนนักศึกษาทางศึกษาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ จะเป็นกลุ่มซึ่งคะแนนสูงกว่าในการวัดลักษณะอำนาจนิยม

โรบินส์ และโรเจอร์ (Robins and Rogers : 1975 : 120 - 121) ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างลักษณะเชิงสิทธิอันต์ กับการใช้เวลาศึกษาของเด็กระดับเกรด ๑๑ - ๑๒ พบว่า ลักษณะเชิงสิทธิอันต์ จะมีความสัมพันธ์ในทางลบกับเวลาที่ใช้ศึกษา ($R = - .717$, $p < .01$) กลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเชิงสิทธิอันต์มากกว่าจะทำข้อผิดพลาดมากกว่า ใช้เวลาน้อยกว่าในการตัดสินใจ เนื่องจากคนที่มีลักษณะเชิงสิทธิอันต์สูง มีแนวโน้มที่จะไม่ยอมรับความ

เชื่อใหม่ ๆ ทศคติใหม่ ๆ ในสังคม มีทัศนคติที่ว่ารู้หมดทุกอย่างแล้ว (know - it -all attitude) เมื่อจะต้องตัดสินใจในเรื่องใด จะประสบกับสภาพที่เป็นกังวล วิธีการหนึ่งที่จะขจัดหรือลดสภาพที่เป็นกังวลหรือความเครียดก็คือทำงานให้เสร็จไปโดยเร็ว พวกที่มีลักษณะเชิงสิทธิอันต์สูงจึงใช้เวลาน้อยในการตัดสินใจ และมักทำให้เกิดข้อผิดพลาดขึ้น รอบินส์ และรอเจอร์ จึงเสนอว่า ในการเกี่ยวข้องกับเด็กที่มีลักษณะดังกล่าว อาจารย์จึงควรพยายามให้เด็กมีลักษณะเปิดใจมากขึ้น พยายามให้เด็กมีความสามารถที่จะอดทนต่อสภาพความกังวลซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการตัดสินใจ ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาและใช้เวลาก่อนการตัดสินใจ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน และเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งต้องการให้มีการยอมรับความเชื่อใหม่ ๆ ทศคติใหม่ในสังคม

ดอวาลิบีและชูเมอร์ (Dowaliby and Schumer 1973 อ้างใน Kozma and other 1978 : 77) ได้ศึกษาโดยเปรียบเทียบการสอนแบบเน้นตัวผู้สอน และเน้นที่ตัวผู้เรียน กับนักศึกษาในวิชาจิตวิทยา การสอนแบบเน้นตัวผู้สอน (teacher - centered) สอนโดยการบรรยายและการสาธิต อาจารย์จะตอบคำถาม และไม่กระตุ้นให้นักศึกษาอภิปราย ส่วนการสอนแบบเน้นตัวผู้เรียน (student - centered) มีการอภิปรายถกเถียง ให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็น ดอวาลิบีและชูเมอร์ วัดความวิตกกังวล พบว่า นักศึกษาที่มีความวิตกกังวลมากกว่า ทำข้อสอบได้ดีในการสอนแบบเน้นตัวผู้สอน นักศึกษาซึ่งวิตกกังวลน้อยทำคะแนนได้ดีในวิธีการสอนแบบเน้นตัวผู้เรียน ซึ่งโดมิโน (Domino 1974) ศึกษา นักศึกษาในวิชาการเรียนภาษาอังกฤษได้ผลอย่างเดียวกัน และโทเบียส (Tobias 1977) สรุปว่านักศึกษาที่วิตกกังวลมาก จะเรียนรู้ได้ดีในวิธีการสอนที่กำหนดโครงสร้างตายตัว และมีการจัดเรียงลำดับอย่างดี ซึ่งเป็นลักษณะของผู้เรียนที่มีลักษณะ เชิงสิทธิอันต์สูง

เอดเวอร์ต และมอร์ริส (Edwards and Morris : 1980 : 367 - 370) ได้ศึกษา ลักษณะ เชิงสิทธิอันต์และทัศนคติความนิยมในวิธีการสอนของอาจารย์โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี วิชาเอกประถมศึกษา จำนวน ๔๕ คน โดยใช้แบบวัด Teacher Preference Schedule (TPS) และแบบวัดลักษณะเชิงสิทธิอันต์ (Dogmatism scale) พอร์ม ฮี การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การแยกกลุ่มตัวอย่างที่คะแนนค่าเฉลี่ยของแบบวัด Dogmatiam scale (145.5) เป็นกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำ จากนั้นใช้การวิเคราะห์อำนาจจำแนก เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของทัศนคติความนิยมในการสอนของอาจารย์ (TPS) แบบวัด

TPS Attitude scale จะวัดความนิยมชมชอบสำหรับวิธีการสอนของอาจารย์ ๑๐ แบบ เป็นมาตรส่วนประมาณค่าของลิเคอร์ท แบบ ๖ ช่วง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า นักศึกษากลุ่มลักษณะเชิงสิทธิอันต์สูง และกลุ่มลักษณะเชิงสิทธิอันต์ต่ำ มีทัศนคติต่อวิธีการสอนของอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ($\chi^2 = 19.96$, $DF = 10$, $P = .05$) กลุ่มนักศึกษาที่มีลักษณะเชิงสิทธิอันต์สูง จะมีทัศนคตินิยมชมชอบการสอนที่เป็นระบบระเบียบ (orderly) ที่ต้องพึ่งพา (dependent) มีการแสดงออก (exhibitionistic) และมีอำนาจเหนือ (dominant)

นอกจากนี้จากบุคลิกภาพของผู้เรียนนักการศึกษาส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อว่าบุคลิกภาพของผู้สอนก็มีผลต่อประสิทธิภาพในการสอน และลักษณะเชิงสิทธิอันต์เป็นลักษณะทางบุคลิกภาพประการหนึ่ง ซึ่งมีผู้สนใจศึกษาเพราะหลายคนเชื่อว่า ความใจกว้าง (open - mindedness) เป็นตัวแปรสำคัญในการสร้างบรรยากาศในการเรียนที่ดี ในทุกระดับการศึกษา จอห์นสัน (Johnson 1969 : 224 - 226) ศึกษาลักษณะเชิงสิทธิอันต์ของนักศึกษาครูระหว่างการฝึกประสบการณ์ทางการสอน เพื่อให้ทราบว่า ลักษณะดังกล่าวเป็นผลมาจากลักษณะเชิงสิทธิอันต์ของอาจารย์นิเทศก์หรือไม่ โดยใช้แบบวัดลักษณะเชิงสิทธิอันต์ของโรคิช (Rokeach's Dogmatism scale) พอร์ม อี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาครู ๕๐ คน และอาจารย์นิเทศก์ ๕๐ คน โดยตั้งสมมติฐานว่า นักศึกษา ซึ่งมีคะแนนลักษณะเชิงสิทธิอันต์ต่ำกว่าอาจารย์นิเทศก์ จากการทดสอบก่อน (pretest) จะได้คะแนนสูงขึ้นในการทดสอบครั้งหลัง (post test) ส่วนนักศึกษาซึ่งคะแนนลักษณะเชิงสิทธิอันต์สูงกว่าอาจารย์นิเทศก์ในการทดสอบก่อนจะมีคะแนนต่ำลง ในการทดสอบครั้งหลัง จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงระดับความปิด เปิด (open - closed mindedness) ตามระดับเชิงสิทธิอันต์ของอาจารย์นิเทศก์ นักศึกษาจำนวน ๔๑ คน ซึ่งคะแนนเชิงสิทธิอันต์สูงกว่าอาจารย์นิเทศก์ใน pretest ๑๖ คน จะได้คะแนนสูงขึ้นอีก ๒๕ คน ได้คะแนนต่ำลงในการทดสอบครั้งหลัง ส่วนนักศึกษา ๓๔ คน ซึ่งคะแนนต่ำกว่าอาจารย์นิเทศก์ก่อน pretest ๒๕ คน จะได้คะแนนสูงขึ้นตามอาจารย์นิเทศก์ อีก ๑๑ คน ได้คะแนนต่ำลงในการทดสอบครั้งหลัง จากจำนวนนักศึกษาทั้ง ๕๐ คน นักศึกษา ๕๓ คน จะเปลี่ยนไปในทิศทางของอาจารย์นิเทศก์ ส่วน ๒๗ คน จะเปลี่ยนไปในทิศทางตรงกันข้าม

บาห์เรย์นีย์ (Bahrayni 1981 : 4246 A) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับของลักษณะสิทธิอันต์กับแบบการสอน (teaching style) ของอาจารย์การศึกษาผู้ใหญ่ ใน ๓ เขต

ในรัฐฟลอริดา โดยใช้แบบวัดลักษณะเชิงลิตธิอันต์ของรอกีช (Rokeach Dogmatism scale) ฟอรัม อี ผลการศึกษาปรากฏว่า มีความสัมพันธ์ในทางลบระหว่างระดับของลักษณะเชิงลิตธิอันต์กับความยืดหยุ่นในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในห้องเรียน และระหว่างระดับของลักษณะเชิงลิตธิอันต์ กับความเห็นอกเห็นใจ (empathy) และความเป็นกันเอง (warmth) อาจารย์ที่มีลักษณะเปิดใจจะมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวได้มากกว่าในการสอน ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างระดับของลักษณะเชิงลิตธิอันต์กับรูปแบบห้องเรียนแบบประชาธิปไตย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างระดับของลักษณะเชิงลิตธิอันต์กับสถานภาพส่วนตัว ปรากฏว่าเพศ เป็นตัวแปรอย่างเดียวที่มีความสัมพันธ์กับระดับของลักษณะเชิงลิตธิอันต์ คือ เพศหญิง จะมีลักษณะเชิงลิตธิอันต์น้อยกว่า ส่วนตัวแปรภูมิหลังอื่น ๆ เช่น อายุ ระดับการศึกษา จำนวนปีที่สอน จำนวนเวลาที่ฝึกอาชีพ หรือประสบการณ์เดิม ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับของลักษณะเชิงลิตธิอันต์อย่างมีนัยสำคัญ

โครสท์ (Christ 1930 : 1543 A) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเชิงลิตธิอันต์และสาขาวิชาที่นักศึกษาเลือกกับตัวแปรอื่น ๆ เช่น เพศ อายุ ศาสนา และสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในเขตเมืองหลายแห่ง จำนวนทั้งสิ้น ๓๗๑ คน ซึ่งแบ่งกลุ่มตามการเลือกเรียนวิชาต่าง ๆ เช่น การศึกษา จิตวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ และชีววิทยา โดยใช้แบบวัดลักษณะเชิงลิตธิอันต์ของรอกีช สมมติฐานที่จะทดสอบได้แก่

๑. การใช้แบบวัดลักษณะเชิงลิตธิอันต์ของรอกีชกับนักศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ กัน จะมีผลความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง และเป็นแนวต่อเนื่อง คือ ผู้เลือกเรียนทางสังคมศาสตร์จะมีคะแนนใกล้เคียงกับคะแนนกลาง ผู้เลือกเรียนทางพฤติกรรมศาสตร์อยู่ทาง "เปิด" และผู้เลือกเรียนทางสาขาวิทยาศาสตร์ จะเป็นพวกคะแนนสูงหรือเป็นพวก "ปิด"

๒. คะแนนค่าเฉลี่ย (mean score) สำหรับตัวแปรที่เกี่ยวกับศาสนา สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม เพศ อายุ จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง แต่ยังไม่อาจทำนายได้

๓. ในกรณีส่วนมาก ถ้ามีความแตกต่างกันที่เกี่ยวกับตัวแปรข้างต้น กลุ่มที่เลือกสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง จะมีตัวแปรบางตัวมากเป็นพิเศษ เช่น กลุ่มที่นับถือศาสนาผิวกายโปรเตสแตนต์ (Protestants) พบว่าเป็นกลุ่มศาสนาที่ "เปิด" อาจคาดคะเนได้ว่า จะพบพวก Protestant ในสาขาวิชาที่ "เปิด" เช่นกัน

จากผลการศึกษา สมมติฐานแรก ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันในสาขาหลัก ๆ ที่ระดับนัยสำคัญ .๐๑ แต่ไม่ใช่ในทิศทางที่คาดไว้และไม่มีความสัมพันธ์ในเชิงเส้นตรงหรือต่อเนื่อง

ยืนยันสมมติฐานข้อ ๓ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ระหว่าง เพศ พบว่า เพศหญิงมีลักษณะ เชิงสัทธัตน้อยกว่า (less dogmatic) ในด้านเกี่ยวกับกลุ่มศาสนา พวกที่ไม่เคร่งศาสนา จะมีลักษณะ เปิดใจมากกว่า พวกที่นับถือลัทธิแคธอลิก (catholic) รองลงมา และชาวเชื้อชาติยิว จะมีลักษณะ เชิงสัทธัตสูงที่สุด ในส่วนที่เกี่ยวกับอายุนั้น พบว่า ผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ๒๐ ปี และที่เกิน ๓๐ ปี จะมีลักษณะ เชิงสัทธัตน้อยกว่าผู้ที่มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี กลุ่มที่มีฐานะทางสังคมระดับกลางลงมา จะมีลักษณะ เชิงสัทธัตน้อยที่สุด และกลุ่มที่มีสถานะทางสังคมสูง (upper upper class) จะมีลักษณะ ปิดใจมากที่สุด

ส่วนสมมติฐานที่ ๓ นั้น มีสาระที่น่าสนใจคือ กลุ่มที่เลือกเรียนเกี่ยวกับการศึกษา เป็นกลุ่มที่มีลักษณะ เชิงสัทธัตน้อยที่สุด และส่วนมากจะเป็นนักศึกษาเพศหญิง นับถือลัทธิแคธอลิก และเป็นผู้มีสถานะทางสังคมระดับกลาง (lower upper class)

นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับคนรุ่นเดียวกันในสังคมโดยทั่ว ๆ ไป จะมีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ลักษณะทั้งทางด้านความคิดเห็น สติปัญญา ความสนใจ ความมุ่งหวัง ตลอดจนลักษณะทางบุคลิกภาพ ลักษณะเชิงสัทธัต เป็นตัวแปรสำคัญตัวหนึ่งในลักษณะบุคลิกภาพของนิสิตนักศึกษา จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ เป็นหลักฐานซึ่งแสดงให้เห็นว่า นิสิตนักศึกษาจะมีความแตกต่างกันในลักษณะ เชิงสัทธัต ตามตัวแปรทางสถานภาพ เช่น เพศ ระดับชั้นปีที่ศึกษา สาขาวิชาที่เลือกศึกษา ฯลฯ ซึ่งอาจมีผลต่อความคิดเห็นที่นิสิตนักศึกษาจะมีต่อลักษณะของอาจารย์ผู้สอนด้วย การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษา เปรียบเทียบลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์ผู้สอนตามความคิดเห็นของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีลักษณะ เชิงสัทธัตแตกต่างกัน